

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Simona ŠEVELOVÁ

**SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY SE
ZAMĚŘENÍM NA VLIV INTERVENČÍ PROJEKTŮ**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Martin Schlossarek, Ph.D.

Olomouc 2022

Bibliografické identifikační údaje

Jméno a příjmení autora: Simona Ševelová (R19440)

Studijní obor: Mezinárodní rozvojová a environmentální studia

Název práce: Sociálně vyloučené lokality se zaměřením na vliv intervencí projektů

Title of thesis: Socially excluded localities with a focus on the impact of project interventions

Vedoucí práce: Mgr. Martin Schlossarek, Ph.D.

Rozsah práce: 64 stran

Abstrakt: Bakalářská práce pojednává o sociálně vyloučených lokalitách na území České republiky a intervenčních projektech, které se snaží zlepšovat podmínky zdejšímu obyvatelstvu. Teoretická část se zabývá vymezením problému sociálního vyloučení, sociálně vyloučených lokalit, charakteristikou sociálně vyloučených osob a stručným nastíněním současné situace v České republice, díky které byl získán ucelený pohled života v sociálně vyloučených lokalitách. Empirická část se věnuje strategii intervence, sociálnímu začleňování a intervenčním projektům. Byly zjištěny konkrétní možnosti a nástroje sociální práce ze strategických plánů sociálního začleňování vybraných obcí a diskutovány jejich dopady skrze navazující evaluační zprávy. Pozitivní dopady se vyskytovaly spíše v rovině jednotlivců, tudíž byla efektivita intervencí poměrně nízká.

Klíčové pojmy: Sociální vyloučení, sociálně vyloučené lokality, sociálně vyloučené osoby, intervenční projekty, strategie intervence, sociální začleňování

Abstract: The bachelor's thesis deals with socially excluded localities in territory of the Czech Republic and intervention projects that seek to improve conditions for the local residents. The theoretical part deals with the definition of the problem of social exclusion, socially excluded localities, characteristics of socially excluded people and a brief outline of the current situation in the Czech Republic, thanks to which a comprehensive view of life in socially excluded localities was obtained. The empirical part deals with the intervention strategy, social inclusion and intervention projects. Specific possibilities and tools of social work from the strategic plans of social inclusion of selected municipalities were identified and their impacts were discussed through follow-up evaluation reports. Positive impacts occurred more at the individual level, therefore the effectiveness of interventions was relatively low.

Key words: Social exclusion, socially excluded localities, socially excluded people, intervention projects, intervention strategy, social inclusion

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením Mgr. Martina Schlossarka, Ph.D. a že jsem v seznamu použité literatury uvedla všechny prameny, z nichž jsem čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Olomouci dne 14. 4. 2022

.....

Simona Ševelová

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Martinovi Schlossarkovi, Ph.D. za jeho ochotu, odborné vedení, cenné rady a čas, který mi věnoval při konzultacích. Zároveň chci poděkovat mé nejbližší rodině a příteli za podporu po celou dobu studia.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Simona ŠEVELOVÁ
Osobní číslo: R19440
Studijní program: B0588A330001 Mezinárodní rozvojová a environmentální studia
Studijní obor: Mezinárodní rozvojová a environmentální studia
Téma práce: Sociálně vyloučené lokality se zaměřením na vliv intervencí projektů
Zadávající katedra: Katedra rozvojových a environmentálních studií

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce pojednává o sociálně vyloučených lokalitách na území České republiky. V práci se budu zabývat teoretickým vymezením problému sociálního vyloučení, sociálně vyloučených lokalit, popisem konkrétních lokalit a charakteristikou sociálně vyloučených osob. Zvláštní pozornost bude věnována strategii intervence a intervenčním projektům, které se snaží zlepšovat životní podmínky na vybraném území zdejším obyvatelstvu, a jejich efektivitě, jak projekty cílené na sociálně vyloučené skupiny lidí dopadají z pohledu realizátora.

Rozsah pracovní zprávy: 10 – 15 tisíc slov
Rozsah grafických prací: dle potřeby
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

GAC, spol. s r. o. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. In: www.irop.mmr.cz [online]. 2015. Dostupné z: <https://irop.mmr.cz/IROP/media/SF/Microsites/IOP/C5%BDadatel%C3%A9%20a%20p%C5%99%C3%ADjemci/Pro%20C5%BEadatele/P%C5%99ehled%20oblast>
TOUŠEK, L. a kol. *Sociálně vyloučené lokality z pohledu sociodemografických ukazatelů*. In: www.uur.cz [online]. 2018. Dostupné z: <http://www.uur.cz/images/1-uzemni-planovani-a-stavebni-rad/politika-architektury/implementace/tema8/novinky-uur/048-socialne-vyloucene-lokality.pdf>
AGULNIK, Phil. *Understanding social exclusion*. New York: Oxford University Press, 2002, xiv, 274 p. ISBN 9780199251940.
TAKET, Ann, Beth R. CRISP, Annemarie NEVILL, Greer LAMARO, Melissa GRAHAM and Sarah BARTER-GODFREY. *Theorising Social Exclusion*. Routledge London, 2009. E-book ISBN 9780203874646.
AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Tematický akční plán města Břeclav pro období 2020-2022 pro oblasti bezpečnost a prevence kriminality a zaměstnanost*. In: www.socialni-zaclenovani.cz [online]. 2020. https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/OK_TAP_B%C5%99eclav.pdf
FIALA, B. a Ch. DĚDKOVÁ. *Místní komunikační plán města Břeclav 2020-2022*. In: www.socialni-zaclenovani.cz [online]. 2020. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/B%C5%99eclav_MKP_final.pdf

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Martin Schlossarek, Ph.D.
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání bakalářské práce: 27. dubna 2021
Termín odevzdání bakalářské práce: 22. dubna 2022

LS.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

Obsah

Seznamy	8
Úvod	9
Cíle a metodika.....	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1. Teoretické vymezení sociálního vyloučení	11
1.1 Historie fenoménu sociální exkluze.....	13
1.2 Příčiny sociálního vyloučení.....	13
1.3 Dimenze sociální exkluze.....	14
2. Charakteristika sociálně vyloučených osob.....	18
3. Sociálně vyloučené lokality.....	22
3.1 Příčiny vzniku sociálně vyloučených lokalit a jejich problémy	22
3.1.1 Bydlení a bytová politika obce.....	23
3.1.2 Nízká vzdělanost.....	24
3.1.3 Nezaměstnanost a ztížený přístup na trh práce	25
3.1.4 Migrace.....	26
3.1.5 Zadlužování se	26
3.1.6 Sociálně patologické jevy	27
4. Situace v České republice	29
EMPIRICKÁ ČÁST.....	31
5. Strategie intervence sociálně vyloučených a sociální začleňování.....	31
5.1 Sociální začleňování v České republice.....	31
5.2 Přístupy sociálního začleňování.....	32
5.3 Aktéři strategie sociálního začleňování	33
5.4 Oblasti podpory sociálního začleňování	35
6. Sociální začleňování na úrovni vybraných měst v České republice.....	37
6.1 Děčín.....	38
6.2 Dubí	42
6.3 Kraslice	46
6.4 Litvínov	47
6.5 Shrnutí sociálního začleňování jednotlivých měst	50
7. Dopady sociálního začleňování na úrovni vybraných měst v České republice.....	52
7.1 Děčín – oblast Zaměstnanost	52
7.2 Kraslice – oblast Zaměstnanost	54
7.3 Dubí – oblast Sociální služby	55
7.4 Litvínov – oblast Sociální služby	56

7.5	Shrnutí dopadů sociálního začleňování na úrovni vybraných měst v České republice.....	57
	Závěr.....	59
	Použitá literatura a zdroje.....	60

Seznamy

Seznam grafů, map a tabulek

Graf 1: Koho by Češi nechtěli mít za sousedy v jednotlivých letech	18
Graf 2: Účinnost agentury v pilotních lokalitách v letech 2008–2010	35
Graf 3: Preference oblastí podpory místních aktérů v období 2014–2020	37
Mapa 1: Identifikované vyloučené lokality v České republice v roce 2015	30
Tabulka 1: Klíčová slova pro oblasti podpory sociálního začleňování	38
Tabulka 2: Zohlednění jednotlivých oblastí podpory ve strategickém plánu města Děčín v období 2018–2020	40
Tabulka 3: Zohlednění jednotlivých oblastí podpory ve strategickém plánu města Dubí v období 2016–2018	43
Tabulka 4: Zohlednění jednotlivých oblastí podpory ve strategickém plánu města Kraslice v období 2016–2019	47
Tabulka 5: Zohlednění jednotlivých oblastí podpory ve strategickém plánu města Litvínov v období 2016–2018	48
Tabulka 6: Témata pracovních skupin ve strategických plánech jednotlivých obcí	52
Tabulka 7: Porovnání vývoje nezaměstnanosti v obci Děčín a České republice v letech 2006–2019 .	54

Seznam zkratk k tabulkám 2–5

HPP	Hlavní pracovní poměr
LP	Lokální partnerství
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
SAS RD	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
SVL	Sociálně vyloučené lokality
SVO	Sociálně vyloučené osoby
SVP	Středisko výchovné péče
SSZŠ	Sportovní soukromá základní škola
ÚP	Úřad práce
VPP	Veřejně prospěšné práce

Úvod

Bakalářská práce pojednává o sociálně vyloučených lokalitách na území České republiky. Fenomén sociálního vyloučení se v poslední době stává čím dál více rozsáhlým a častějším problémem nejenom u nás, proto jsem se rozhodla tomuto tématu věnovat svůj čas.

Osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách bývají obvykle znevýhodněny ve více různých oblastech, které se vzájemně ovlivňují a prolínají. Tyto osoby jsou často mylně vnímány jako synonymum romského etnika, jež tvoří nepochybně majoritu obyvatel sociálně vyloučených lokalit, avšak nutně neplatí, že každý sociálně vyloučený jedinec je Rom. Stejně tak neplatí, že každý Rom patří mezi sociálně vyloučené osoby.

V teoretické části své práce se zabývám především vymezením problému sociálního vyloučení, které zahrnuje jeho stručnou historii, příčiny a rozdělení sociální exkluze do jednotlivých dimenzí. Dále charakterizuji sociálně vyloučené osoby, kde kladu důraz na děti a mládež a romské etnikum. V následující kapitole pak popisuji sociálně vyloučené lokality, příčiny vzniku a jejich problémy. Nakonec shrnu základní informace o situaci v České republice.

V empirické části je věnována pozornost strategii intervence, sociálnímu začleňování a intervenčním projektům, které se snaží zlepšovat životní podmínky na vybraném území zdejšímu obyvatelstvu, a jejich efektivitě, jak projekty cílené na sociálně vyloučené skupiny lidí dopadají z pohledu realizátora.

Při zpracování bakalářské práce jsem využívala odborné literatury, internetových zdrojů a oficiálních státních dokumentů. Jedněmi z nejvýznamnějších zdrojů pro teoretickou část byly pro mě dokumenty od GAC, spol. s r. o., která se věnuje výzkumu a hlubší analýze dat a informací v oblasti veřejného mínění, společenské dynamiky politického vývoje, marketingu a médií. V případové studii pak tvoří největší část zdrojů strategické plány sociálního začleňování na úrovni vybraných měst a jejich evaluační zprávy.

Cíle a metodika

Cílem mé bakalářské práce je získat ucelený pohled života v sociálně vyloučených lokalitách, dozvědět se, jaké konkrétní možnosti a nástroje sociální práce nabízejí intervenční projekty lidem ze sociálně vyloučených lokalit a diskutovat dopady těchto intervenčních projektů, které zde působí.

Výzkumné otázky této bakalářské práce zní:

- a. „Jaké možnosti nabízejí jednotlivé intervenční projekty lidem ze sociálně vyloučených lokalit?“
- b. „Jak se daří plnit cíle projektů z pohledu realizátorů?“

Ke sběru informací mi budou sloužit intervenční projekty, kterými se pokusím odpovědět na první výzkumnou otázku, a jejich evaluační zprávy, které mi pomůžou se dopracovat ke druhé výzkumné otázce. Jako odpověď na tyto otázky bude sloužit empirická část bakalářské práce. Zde budou také blíže rozepsány detaily metodiky.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Teoretické vymezení sociálního vyloučení

Sousloví „sociální vyloučení“ (též „sociální exkluze“ nebo „sociální vytěšňování“) slýcháváme v dnešní době často v médiích, od antropologů, sociologů a sociálních pracovníků či široké veřejnosti. Tento fenomén řeší i politika Evropské unie a objevuje se v programech politických stran. Jedná se totiž o problém významný a rozšířený jak po celém světě, tak i u nás, v České republice. Sociální vyloučení nemá danou jednu definici. Interpretace se liší autor od autora, přesto lze nalézt v jednotlivých definicích shodné prvky. Samotný termín je sice srozumitelný i pro laika, avšak může vyvolávat mnoho otázek.

„Sociálním vyloučením (exkluzí) rozumíme proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje řadíme především zaměstnání, bydlení, sociální ochrana, zdravotní péče a vzdělání.“, tak popisuje problematiku sociálního vyloučení Brož a kol. (2007, 6).

Jinou definici uvádí Navrátil a kol. (2003, 34): *„Sociální vyloučení je proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje přístup ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociální, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (tak typické pro slumy), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.“*

Pojem sociální exkluze definuje Agentura pro sociální začleňování (2021a) takto: *„Procesem sociálního vyloučení jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňováni na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou jinak ostatním členům společnosti dostupné. K sociálnímu vyloučení nedochází pouze omezováním přístupu k jednomu zdroji, ve hře je vždy více různých faktorů, které se kumulují. Představa, že sociální vyloučení souvisí pouze s extrémní materiální chudobou, je tedy mylná.“*

Všechny definice se shodnou především v omezeném přístupu ke zdrojům, které jsou obvykle lidem k dispozici. Dalším významným aspektem je vytěšňování osob na okraj společnosti.

Obecně je možno definovat exkluzi jako životní situaci jedinců či skupin, ve které jsou vyloučeni z participace běžných činností každodenního života v mnoha různých oblastech. Může se jednat o pracovní příležitosti, vzdělání, kvalitní bydlení, zdravotní péči, politická práva nebo finanční prostředky.

Společenská izolace může vést až k prostorové segregaci, tzn. nedobrovolnému vyloučení do určité lokality; opakem je dobrovolné odloučení – separace. Sociální vyloučení je tedy ve společnosti nežádoucí a bojuje se proti němu nebo se alespoň různými subjekty zmírňuje a potlačuje. Ohrožuje jednotlivce, domácnosti a rodiny, subpopulace nebo celé lokality a znemožňuje jim život v přiměřených podmínkách. Podle Parsonsova modelu společnosti může být sociální exkluze chápána jako překážka, která brání účasti na některém ze čtyř základních systémů (Parsons, 1971):

- demokratický a právní systém podporující občanské začleňování;
- pracovní trh, který napomáhá k ekonomické inkluzi;
- sociální stát podporující sociální integraci;
- rodinné a komunitní systémy, které se podílejí na interpersonálním začleňování.

Občanským začleňováním se myslí být v demokratickém systému rovným občanem; ekonomická a sociální inkluze znamená být schopný využívat sociálních služeb, mít práci a ceněnou ekonomickou funkci; pro interpersonální začleňování je důležité mít rodinu, sousedy a přátele, kteří v případě nouze poskytují zázemí a podporu. Všechny systémy se navzájem doplňují a jsou komplementární.

Vedle tohoto vymezení můžeme identifikovat oblasti života, kam se podle sociálních pracovníků vyloučení reálně promítá (Navrátil a kol., 2003, 33):

- chudoba a nízký příjem;
- omezený přístup na trh práce;
- nízká míra sociální podpory, řídké nebo neexistující sociální sítě;
- bydlení a život v kontextu lokality;
- vyloučení ze služeb.

1.1 Historie fenoménu sociální exkluze

Termín se poprvé objevil ve francouzské literatuře v 60. letech 20. století, avšak do oblasti sociální politiky se dostal až o desetiletí později, kdy koncept zpopularizoval státní úředník René Lenoir napsáním knihy *Les Exlus: un Français sur Dix* z roku 1974.

Počátky výrazu pocházejí z myšlenky společnosti jako statusové hierarchie zahrnující lidi svázané právy a povinnostmi, které jsou definovány s ohledem na sdílený morální řád. Ti, kteří byli z tohoto morálního řádu vyloučeni, zažili často marginalizaci, pokud jde o zaměstnání a jejich vztah ke státu (Barnes, 2002, 5).

Z Francie se pojem rychle rozšířil do celé Evropy a později i mimo ni, až se v 90. letech 20. století stal boj proti sociální exkluzi jedním z hlavních cílů sociální politiky Evropské unie (Maastrichtská smlouva, 1992).

1.2 Příčiny sociálního vyloučení

Sociální exkluze může být způsobena různými příčinami. Nejčastěji se ale rozdělují na příčiny vnější a vnitřní. Dobrovolné rozhodnutí člověka žít na okraji společnosti je spíše marginální.

Vnější příčiny (nebo vlivy) sociálního vyloučení jsou mimo dosah a kontrolu vyloučených osob. Jsou dány širšími společenskými podmínkami a standardy nebo jsou následkem jednání lidí, kteří se nacházejí mimo sociální vyloučení (tj. příčiny strukturální). Takové vlivy není možné sociálně vyloučenými lidmi ovlivnit nebo změnit vlastním jednáním, či jen obtížně. Do oblasti vnějších příčin patří zejména (Toušek, 2007): trh práce a jeho charakter; bytová politika; sociální politika; praxe samospráv ve vztahu k sociální oblasti; rasismus a diskriminace na základě rasy, etnicity, národnosti, konfese atd.

Naopak vnitřní příčiny jsou důsledkem jednání samotných jedinců, kterých se sociální exkluze týká. Svým jednáním mohou způsobovat anebo posilovat vlastní situaci sociálního vyloučení (tj. příčiny individuální, ale povětšinou jsou konsekvencí vedlejších příčin). Sem patří především (Toušek, 2007): ztráta pracovních návyků při dlouhodobé nezaměstnanosti; dlouhodobá neschopnost hospodařit s penězi a dostát svým finančním závazkům; orientace na okamžité uspokojení potřeb vyplývající z dlouhodobé frustrace; apatie a nízká motivace k řešení vlastních problémů atd.

1.3 Dimenze sociální exkluze

Jedním ze základních rysů sociálního vyloučení je multidimenzionalita. Vyloučené osoby se s výše uvedenými příčinami setkávají v různých oblastech lidského života s různou intenzitou a nespočívají jenom v materiální nouzi. Jednotlivé dimenze se doplňují a navzájem na sebe působí. Základními dimenzemi jsou ekonomická, sociální a politická (Topinková, 2019). Od těchto tří se odvíjejí další dimenze, jako např. kulturní, prostorová nebo symbolická, které uvádí mnoho autorů ve svých pracích a budou v následujících částech textu blíže popsány. Mimo tyto dimenze uvádí někteří autoři ještě individuální, skupinovou, dimenzi sousedství a další.

Ekonomická dimenze

Vyloučení z ekonomické sféry je zdrojem i důsledkem chudoby a dlouhodobé nezaměstnanosti. Většinou se jedná o marginalizaci na trhu práce a uzavření životních šancí, které jsou ve společnosti běžné.

Nejde ale jen o nezaměstnanost. Rodgers (1995) rozlišuje mezi (a) vyloučením z trhu práce a (b) vyloučením na trhu práce. Při vyloučení z trhu práce roste počet nezaměstnaných a s ním i obtížnost se znovu integrovat do placené práce. Naopak vyloučení na trhu práce situuje jedince na sekundární pracovní trh, kde mají nejisté a nestandardní pracovní smlouvy, nízké příjmy, nevhodné podmínky práce a téměř nulové požadavky na kvalifikaci (Mareš, 2006, 22).

V dimenzi ekonomické exkluze se chování vyloučených osob stává adaptací na vzniklou situaci. Lidé usilují o sehnání alespoň minimálních zdrojů a prostředků nutných k uspokojení základních potřeb v reakci na ztížený přístup k nim. Často se orientují na sféru černé ekonomiky, černý trh práce a stávají se závislí na sociálních dávkách. Uzavřením přístupu na trh práce se nemusí jednat jenom o diskriminaci nebo nedostatek pracovních nabídek (vnější příčiny), ale i o vysokou zadluženost či ztrátu pracovních návyků (vnitřní příčiny) (Brož a kol., 2007, 11).

Sociální dimenze

Při sociálním vyloučení v užším smyslu dochází k omezování společenských styků a mezilidských vztahů. Lidé jsou v kontaktu jenom s několika málo lidmi, kteří se nachází ve

stejném postavení jako oni (Brož a kol., 2007, 13). Většina takových vazeb vzniká v rámci jedné lokality.

Sociální vyloučení také brání lidem podílet se na sociálních, ekonomických, kulturních a politických systémech podmiňujících sociální integraci a společenské aktivity. Forma sociální izolace může být nejen na makrosociální úrovni, ale i v mikrostrukturální rovině v komunitách (zdevastované prostředí, nedostupnost služeb, kolaps podpůrných sítí atd.). Může se jednat i o bezdomovectví, kriminalitu, rozpad manželství a tradičních domácností či nechtěná těhotenství nezletilých (Mareš, 2006, 22).

Politická dimenze

Vyloučeným jedincům nebo skupinám bývají často upřena práva, a to občanská, politická a v nejhorších případech i základní lidská. Hlavním problémem politické dimenze je schopnost těchto jedinců účastnit se nebo ovlivňovat rozhodování, které mají vliv na jejich životy. To může být způsobeno několika různými faktory, např. apatií, neznalostí, nevědomostí nebo přáním vyhnout se státním autoritám. Pokud se sociálně vyloučené osoby vědomě nezapojují, může docházet k ignoraci jejich problému, a tím k prohlubování sociální exkluze (Percy-Smith, 2000, 9).

Kulturní dimenze

Kulturní vyloučení znamená omezený přístup ke znalostem a vzdělání, odepření práv jedinců podílet se na kultuře společnosti a obecně se jedná o vyloučení ze sdílení kulturního kapitálu společnosti.

Omezený přístup ke znalostem je dán kombinací vnějších a vnitřních příčin. Vnějšími faktory může být např. umístění dětí ze sociálně vyloučených rodin do zvláštních nebo speciálních škol, kde se jim dostává méně kvalitního vzdělání než jejich vrstevníkům. Vnitřní příčinou je zde např. nízké vzdělání rodičů, kteří své potomky dostatečně nemotivují ke školní docházce, a tím k životní úspěšnosti (Brož a kol., 2007, 12).

Prostorová dimenze

Prostorové vyloučení je nejviditelnější známkou sociálního vytěsňování, kdy se jedinci neúčastní dění ani svou fyzickou přítomností. Obvykle žije velké množství znevýhodněných osob společně v upadající oblasti. To může vést k tomu, že samotná lokalita bude brána jako znevýhodněná bez ohledu na vlastnosti jedinců zde žijících, a v důsledku toho se může stát předmětem dalšího vyloučení (např. ukončení místních služeb).

Takové oblasti mohou mít podobu městské části, ulice či jednoho a více objektů a je pro ně typická nízká kvalita bydlení. Odborníci je označují jako ghetta, sociálně vyloučené lokality nebo nepřesně enklávy; místními samosprávami jsou nazývány „objekty pro nepřizpůsobivé občany“, „byty pro neplatiče“, „holobyty“ a „byty pro sociálně slabé občany“ (Brož a kol., 2007, 10).

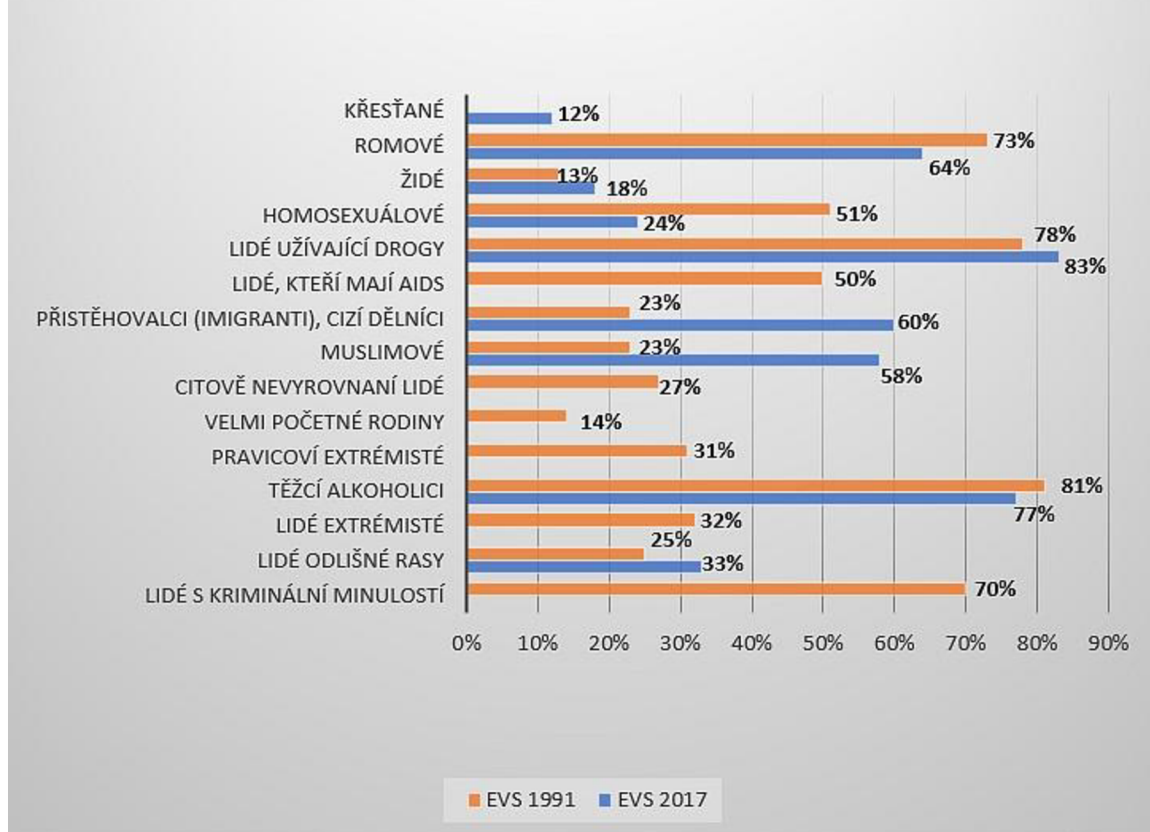
Lidé se většinou v těchto lokalitách ocitnou nedobrovolně v důsledku jednání místní samosprávy nebo z dopadu ekonomického vyloučení a jiných faktorů. Život ve vyloučené oblasti nepřináší ekonomickou zátěž jen pro jejich obyvatele, ale i pro státní správu a místní samosprávu, jelikož participují na jejich vzniku a „provozu“. Výjimečně toto rozhodnutí může být svobodnou volbou jedince.

Symbolická dimenze

V rámci symbolického vyloučení hrají roli významy a charakteristiky, které většinová populace přisuzuje vyloučeným osobám. Tito lidé jsou označováni za neplatiče nebo nepřizpůsobivé občany. I když taková pojmenování nemusí být mnohdy pravdivá, je s těmito lidmi jako s neplatiči a nepřizpůsobivými občany zacházeno, až se v důsledku pravdivými stanou (Brož a kol., 2007, 13).

Může jít také o určitou formu stigmatizace ze strany většinové společnosti na základě některých „odlišností“ (rasa, sociální status, sexuální orientace, pohlaví atp.). Pro zobrazení symbolické sociální exkluze můžeme využít komparativní výzkum zvaný *European Values Study (EVS)*. Data byla shrnuta v publikaci s názvem „*Hodnoty a postoje v České republice 1991–2017*“ a jedná se o výsledek práce vědců z Ústavu populačních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Jedna z otázek respondenty dotazovala, které ze skupin lidí by nechtěli mít za sousedy. Graf 1 srovnává tyto odpovědi v letech 1991 a 2017 (Rabušic a Chromková, 2017, 43-44).

Koho by Češi nechtěli mít za sousedy ve vybraných letech

Graf 1: Koho by Češi nechtěli mít za sousedy v jednotlivých letech

Zdroj dat: Rabušic a kol., 2018, 44, vlastní zpracování

Výsledky se v jednotlivých letech mírně liší. To může být dáno změnou politické situace, problémy s terorismem nebo migrací. Češi by v současnosti za sousedy nechtěli hlavně těžké alkoholiky, lidi užívající drogy, Romy, přistěhovalce a muslimy. V minulosti se lidé tolik nebránili sousedství s přistěhovalci a muslimy, naopak nepřijímali homosexuály, osoby nakažené AIDS/HIV a lidi s kriminální minulostí. Podobně jako v dnešní době si na tom vedli i Romové, těžcí alkoholici a lidé užívající drogy.

2. Charakteristika sociálně vyloučených osob

Sociální exkluze se může podle § 3 písmeno f) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách dotknout každé osoby, která se dostane do nepříznivé sociální nebo ekonomické situace. Jedincům či skupinám ohrožených sociálním vyloučením se tím komplikuje zapojení do běžného života. Postupem času se jim nabaluje stále více problémů, které neumějí sami vyřešit a dostávají se tak do uzavřeného kruhu. Volí si proto krátkodobější životní cíle, které uspokojí jejich základní a okamžité potřeby a postupně se na exkluzi adaptují.

V důsledku adaptace si vytváří své vzorce chování, návyky a strategie, které bývají na veřejnosti bariérami a znemožňují uspět (Nikolai, 2007, 11). Takové vzorce můžeme označit jako „maladaptivní“ a znamená to, že jsou použitelné jenom v podmínkách sociálního vyloučení, nikoli ve většinové společnosti. Později se tyto vzorce mezigeneračně reprodukuje.

Někteří odborníci si myslí, že způsoby adaptování se na podmínky sociální exkluze jsou tak specifické a obsáhlé, že vytváří vlastní subkulturu. Tato subkultura bývá označována jako kultura chudoby nebo kultura segregace (Brož a kol., 2007, 14).

Neexistuje jedna cílová skupina, jednou ze základních charakteristik je rozmanitost. U některých skupin lidí je větší šance, že se ocitnou v sociální exkluzi a různí autoři předkládají různé seznamy osob vyloučených nebo ohrožených sociální exkluzí. Jeden z nejrozsáhlejších výčtů uvádí např. Rodgers, Gore a Figueiredo (1995, 74):

- dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaní;
- osoby v nejistém a nekvalifikovaném zaměstnání nebo ti, kteří nejsou chráněni pracovními předpisy;
- lidé s nízkými příjmy a chudí;
- bezdomovci a lidé se spotřebou pod hranicí životního minima;
- nekvalifikovaní, negramotní a lidé s předčasně ukončenou školní docházkou;
- mentálně a psychicky handicapovaní a postižení;
- drogově závislí;
- výtržníci, vězni po výkonu trestu a lidé se zápisem v trestním rejstříku;
- rodiče samoživitelé;
- děti vyrůstající v problémových rodinách, zvláště týrané děti;
- mladí lidé bez pracovních zkušeností nebo diplomem;

- uprchlíci a imigranti;
- rasové, náboženské, jazykové a kulturní minority;
- lidé zbavení politických práv;
- recipienti sociálních dávek;
- osoby, které potřebují sociální pomoc, ale nemají na ni nárok;
- obyvatelé pochybných a upadajících čtvrtí;
- lidé, jejichž způsob života je stigmatizovaný;
- lidé neschopní mobility;
- sociálně izolovaní bez rodiny a kamarádů.

Nemusí však platit ve všech případech, že osoba ohrožená sociálním vyloučením musí mít charakter některé skupiny lidí z uvedeného seznamu. Tou může být i osoba vzdělaná, která nežije v sociálně vyloučené lokalitě. Může se to stát např. zadlužením, onemocněním či postihnutím nějakou nečekanou krizovou situací. Pravděpodobnost takové osoby, že spadne do pasti sociální exkluze, je ale menší a integrace do běžného života bývá snazší (Nikolai, 2007, 11).

Následující části textu okrajově popisují situaci vybraných skupin osob sociálně vyloučených nebo ohrožených sociálním vyloučením. Vybrala jsem si skupinu dětí a mládeže, jejichž situaci považuji za prioritní řešení, protože ji samy můžou jen stěží ovlivnit; a romské etnikum, které je podle Navrátila a kol. (2003) v české společnosti nejvýrazněji postiženo sociálním vyloučením.

Děti a mládež

Jak již bylo výše zmíněno, vzorce chování se v sociálně vyloučených lokalitách předávají z generace na generaci. Děti takové jednání a životní styl rodiny berou jako normu, protože žádnou jinou variantu chování neznají. Vyrůstají v odlišném prostředí než jejich vrstevníci, proto bývají často odloučeny.

Odlišnosti můžou spočívat v materiálním zabezpečení dětí. Již od malička se děti setkávají s chudobou jak absolutní, tak relativní. V rodinách většinou schází finanční prostředky na nákup potravin, základních hygienických potřeb nebo oblečení, proto se dětem nedostává tolika hraček a školních pomůcek či jim nejsou zaplaceny třídní výlety a kroužky jako jiným

dětem. Kvůli nedostačujícím financím nemají ani uspokojivé hygienické návyky, v některých lokalitách chybí funkční toaleta a koupelna. Rodičům a jejich potomkům mnohdy schází dostupnost potřebných institucí a služeb, jako např. lékař, mateřská a základní škola, úřady apod. (Nikolai, 2007, 13).

Další odlišnosti se objevují ve specifikách hodnot a sociálních kompetencí dětí ze sociálně exkludovaných lokalit. Jedná se především o absenci vzorů vně lokality. Rodiče a sousedé děti dostatečně nemotivují ke studiu, dokonce často považují školu za nepotřebnou, protože vše, co k životu ve vyloučené lokalitě potřebují, se ve škole nenaučí. Mnoho rodičů nedůvěřuje vzdělávacím institucím nebo nejsou dostatečně informováni o právech, povinnostech a možnostech, které souvisí se vzděláváním jejich potomků. Některé děti vyrůstají mezi lidmi závislími na drogách a alkoholu, proto je u nich v budoucnu větší šance, že se u nich začnou objevovat stejné návyky. Mládež také z důvodu neinformovanosti zahajuje dříve svůj sexuální život a zakládání rodiny (Nikolai, 2007, 14).

Romské etnikum

Romové nikdy nebyli z historického hlediska považováni v české společnosti za rovnocenné občany a jejich komunita byla a je vystavena riziku sociální exkluze. Vyloučení romského etnika představuje množství problémů sociálního charakteru, která jsou mezi sebou vzájemně provázána. Případná opatření exkluze nelze namířit pouze na jeden problém tak, aby došlo k výraznému efektu, a právě tato obtížnost určení příčin stavu vyloučení vede zjevně k vytváření stereotypního obrazu romské minority.

Nejdůležitějším faktorem, který vede k sociálnímu vyloučení Romů, je ve většině případů považováno omezení přístupu na trh práce. Vyskytuje se u nich vysoká míra nezaměstnanosti nejen dlouhodobá, ale i opakovaná. Mezi hlavní příčiny nezaměstnanosti se řadí nízká vzdělanostní úroveň a kvalifikace napříč celou populací. Velká část romské populace má pouze základní vzdělání, někteří dokonce nedokončené. To bývá dáno finančním zatížením rodinného rozpočtu a odlišnými hodnotami romské kultury, mezi které vzdělání většinou nepatří. Pro mnohé z nich je důležitá registrace na úřadu práce, kde se domáhají sociálních dávek, zdravotního a sociálního pojištění.

Jednou z mála možností, jak si Romové vydělávají peníze, jsou sezónní a příležitostné formy zaměstnání. Uplatňují je pravidelně ve větší míře než většina společnosti, a to může být

i důvodem jejich opakované nezaměstnanosti. Dalším rozšířeným způsobem mezi Romy bývají pracovní nabídky v rámci šedé ekonomiky, kdy je zaměstnavatelé přijímají „na černo“. Často se jedná o výkopové práce, pokládání potrubí či asfaltu apod. Romům bývají mnohdy nabízeny i veřejně prospěšné práce v rámci aktivní politiky zaměstnanosti. Většina těchto zaměstnání trvají omezenou dobu, tudíž pro Romy znamenají nepravidelný příjem a nejistotu do budoucna (Navrátil a kol., 2003, 56-66).

3. Sociálně vyloučené lokality

Za sociálně vyloučenou nebo sociálním vyloučením ohroženou lokalitu se považuje fyzicky nebo symbolicky vymezitelné území (dům, ulice, čtvrť), kde dochází k soustředování osob žijících v nedostačujících podmínkách, u nichž můžeme identifikovat znaky související se sociální exkluzí (Jára, 2006, 39). Podle GAC (2015, 14) se jedná o oblast s více jak dvaceti lidmi. Taková lokalita je okolními rezidenty negativně symbolicky nazývána jako „špatná adresa“, „problémové místo“ apod. (GAC, 2015, 14). V západoevropské a americké literatuře často nacházíme pojmenování těchto oblastí jako chudinská ghetta, slumy a chudinské enklávy. V České republice obývají sociálně vyloučené lokality většinou Romové (Vosedálková, 2019, 6). Pojem sociálně vyloučené lokality těsně souvisí s prostorovým vymezením sociálního vyloučení.

V politice se kromě označení „lokalita“ značně objevuje pojem „komunita“. Podle Járy (2006, 39) však tento pojem není zcela vhodný. Sociálně vyloučená území charakterizuje jako sociální agregáty, nikoli jako komunity se společným cílem, soudržností a identitou. Sociální agregáty se vytváří náhodně a neuspořádaně akumulovaným množstvím rodin, přičemž vznik těchto lokalit nevychází z jejich „přirozenosti“, ale díky uplatňování segregačních mechanismů samospráv.

3.1 Příčiny vzniku sociálně vyloučených lokalit a jejich problémy

Chudoba a nízké finanční příjmy se primárně udávají jako důsledek sociálního vyloučení osob. Sociálně vyloučené lokality vznikají koncentrací osob na základě několika různých faktorů, které toto vyloučení dále prohlubují. Může se jednat o bytovou politiku obce, nízkou vzdělanost osob a s ní související dlouhodobou a opakovanou nezaměstnanost, migraci, zadlužování se nebo sociálně patologické jevy (MV ČR, 2019). Tyto faktory budou charakterizovány v následujících podkapitolách. Každou sociálně vyloučenou lokalitu však sužují specifické problémy, které se liší mírou vyloučení, rozsáhlostí těchto faktorů a životními podmínkami.

Na vzniku těchto lokalit se může podílet i aktuální ekonomická situace v zemi nebo regionu, malá nabídka služeb, znečištěné ovzduší nebo infrastrukturní vybavenost. Tyto faktory se dotýkají jedinců, rodiny, školního prostředí či společnosti.

3.1.1 Bydlení a bytová politika obce

Bydlení je jedna z nejzákladnějších lidských potřeb a neuspokojivá situace v této oblasti bývá zásadní překážkou integrace sociálně vyloučených osob (Vláda ČR, 2016). Bytové podmínky v sociálně vyloučených oblastech mívají daleko do běžného standardu.

Jedním z charakteristických znaků je nízká kvalita bydlení, která se vyznačuje nekvalitními byty a domy, nedostatečným vybavením, prostorovou exkluzí a nevhodnými hygienickými podmínkami, které mohou jedincům způsobit zdravotní problémy (MV ČR, 2019, 10). Terénní pracovníci se zde pravidelně setkávají se štěnicemi, svrabem, úplavicemi nebo výskytem hepatitidy A. Problémem bývá také vysoké stáří nemovitosti, přeplněnost a vysoké náklady na chod bytů (GAC, 2015, 72).

Nájemní smlouvy nebývají mnohdy řádně uzavřené, a to i v době užívání bytu. Na jedné straně tak nejsou nájemníci dostatečně právně chráněni, a na druhé straně jsou kvůli tomu případné pohledávky majitele bytového fondu obtížně vymahatelné. Mezi důvody nezaplacení nájmu a poplatků za služby spojené s užíváním bytu patří např. zadluženost rodiny, propadnutí nějaké formě závislosti, neschopnost hospodaření s penězi nebo nečekané výdaje. V některých případech nájemníci platí řádně, avšak nejsou schopni uhradit případné nedoplatky po ročním zúčtování spotřeby vody a elektřiny. Ne vždy se tyto nedoplatky rovnají skutečné spotřebě. Kvůli špatné vybavenosti bytů chybí často měřiče spotřeby energií, někdy jsou společné pro více domácností a spotřeba se následně rozpočítává, nebo ze zchátralých vodovodních rozvodů dlouhodobě uniká voda do sklepa (MV ČR, 2019, 10).

Obce přistupují k neplacení nájemného v sociálně vyloučených lokalitách různým způsobem. Některé se snaží předejít tomuto problému prevencí, jinde čekají na nárůst dluhů nájemníků, aby je mohli vystěhovat. V ČR totiž neexistuje právní úprava minimálních standardů podmínek pro přiměřené bydlení, ani detailní právní regulace sociálního bydlení, zákon řeší pouze technické odpovědnosti bydlení. Přístup každé obce se tedy významně promítne na vliv růstu těchto lokalit, či vzniku nových (MV ČR, 2019, 10). Nájemní bydlení od soukromých majitelů poskytované za tržní ceny je spíše výjimečné, sociálně vyloučené osoby si jej ve většině případů nemůžou dovolit jak z finančních důvodů, tak kvůli stigmatizaci okolní společnosti (GAC, 2015, 72).

Nejhůře jsou na tom rodiny s malými dětmi. Často bydlí u svých rodičů a nemají velké šance na získání vlastního bytu, protože k pronájmu nemají dostatek peněz (GAC, 2015, 72).

3.1.2 Nízká vzdělanost

Jak už jsem zmiňovala v předchozích kapitolách, většina obyvatel sociálně vyloučených lokalit v produktivním věku má nejvýše základní vzdělání, avšak ani to nemají někteří jednotlivci úspěšně dokončené. Podle analýzy GAC (2015, 77) lze říci, že čím více je daná lokalita etnicky stejnorodá, tím mají rezidenti nižší úroveň vzdělání. U některých jedinců žijících ve více heterogenních lokalitách se objevuje maximální vzdělání i učňovské. S nízkou vzdělanostní úrovní souvisí následující etapa života těchto osob, kterou je uplatnění na trhu práce. Ze školy odchází s nedostatečnou kvalifikací, kvůli které často hůře nachází zaměstnání a následně se potýkají s finančními obtížemi.

Největší odpovědnost za vzdělávání dětí je shledávána u jejich rodičů či blízké rodiny (GAC, 2008). Jejich potomci většinou nejsou vedeni k usilování o lepší studijní výsledky. Sociálně vyloučené osoby sice vidí ve vzdělání příležitost, jak se vymanit ze své situace, zajistit si lepší práci a více finanční svobody, ale není pro ně prioritou. Větší hodnotu přikládají péči o své potomky a zaopatření základních potřeb (Daníhelová, 2018, 45). Děti z takových domácností mívají v porovnání se svými stejně starými kamarády méně rozsáhlejší slovní zásobu nebo hůře ovládají základy čtení a počítání. Z důvodu častého neúspěchu se zhoršuje jejich přístup a vztah ke škole, který se objevuje ve vyšších absencích (GAC, 2015, 77).

Ve studii GAC (2008) bylo zjištěno, že docházka do mateřských škol napomáhá tato znevýhodnění snižovat. Děti dříve docházející do mateřské školy jsou v následujícím vzdělávání úspěšnější. Lze tedy přičítat mateřské škole jakýsi vliv do budoucna, avšak nutno podotknout, že své ratolesti posílají do mateřských škol rodiny motivovanější a sociálně exkluzí méně zasažené. Důležitou bariérou je docházková vzdálenost – většina navštěvovaných mateřských škol se nachází maximálně patnáct minut chůzí od jejich bydliště. Nelze opomenout také finanční stránku věci, kapacitu nedalekých předškolních zařízení a připravenost mateřských škol přijímat děti ze sociálně vyloučených lokalit (GAC, 2015, 77-78). Vliv na školní úspěšnost má také přítomnost asistenta pedagoga ve třídě (GAC, 2008).

3.1.3 Nezaměstnanost a ztížený přístup na trh práce

Dalším z podstatných projevů neuspokojivé ekonomické a sociální situace osob v daných sociálně vyloučených lokalitách je ztížený přístup na trh práce a s ním spojená vysoká míra nezaměstnanosti (MV ČR, 2019, 27). Průměrně se podíl nezaměstnaných v těchto lokalitách uvádí na 80–85 %, avšak toto číslo bývá v etnicky homogenních a venkovských oblastech vyšší. Takto vysoká nezaměstnanost se promítá v závislosti na sociálních dávkách. Zbylá procenta zaměstnaných obyvatel však na tom nejsou o mnoho lépe. Většinou si nachází krátkodobá zaměstnání s nízkými příjmy, která jim nestačí k vymanění se z bludného kruhu sociální exkluze (GAC, 2015, 74-75). Jejich pozice bývají marginální a provádí často sezonní, příležitostné nebo nekvalifikované práce (MV ČR, 2019, 27). Objevují se také alternativní zdroje obživy, jako např. sběr starého kovu nebo nelegální činnosti (GAC, 2015, 76).

Důvody vyloučení z trhu práce vytváří vzájemně provázaný komplex. MV ČR (2019, 27) je pro snadnější pochopení rozděluje na vnitřní a vnější. K vnitřním příčinám řadí nízkou vzdělanost, které je věnována kapitola výše. Další příčinou jsou nedostatečné sociální kompetence, kdy lidé nejsou schopni orientace na trhu práce, jednání s potenciálním zaměstnavatelem a nemají dobré znalosti svých práv a povinností. Patří sem i vysoká míra zadlužení rodin, následná exekuce a často i špatný zdravotní stav. Mezi vnější příčiny MV ČR (2019, 27) uvádí špatně nastavený sociální systém, práci „na černo“, kdy smlouva není řádně uzavřena a neodvádí se daně a pojistné, a diskriminaci ze strany zaměstnavatelů, především při vybírání uchazečů o pracovní pozici. Jako hlavní důvod neparticipace na trhu práce však GAC (2015, 74) přisuzuje nedostatku pracovních příležitostí.

GAC (2006, 44) doplňuje vnitřní příčiny o tzv. solidární síť, které fungují na příbuzenské bázi a zabraňují integraci na trh práce. Spočívají v rovnostářském sdílení statků pracujícího člena domácnosti. Ten se o svůj příjem dělí s nepracujícími příbuznými, kteří pak nemají motivaci nalézt si zaměstnání. Dále může motivaci hledání zaměstnání snižovat opakované odmítání od zaměstnavatelů nebo nízká očekávaná mzda, příp. se práce kvůli nákladům na dojíždění nevyplatí (GAC, 2015, 75).

3.1.4 Migrace

Sociálně vyloučené lokality vznikají často migrací osob sociálně vyloučených či ohrožených sociálním vyloučením, a tak se migrace považuje za jednu ze zásadních překážek společenské integrace. Nejčastěji k ní dochází přirozeným sestěhováním nebo řízeným sestěhováním osob ze strany pronajímatelů (GAC, 2015, 70).

Migraci můžeme rozdělit na cyklickou (též opakovanou) a trvalou. Cyklickou migraci mívá často na svědomí zadlužení a neplacení nájmu. Nejčastěji se tak stává u mladých párů romských či smíšených, kdy opustí domácnosti svých rodičů. Najdou si vlastní bydlení, ale kvůli nedostatečným financím se vůči majiteli bytu začnou zadlužovat. Většinou odchází z vlastní vůle, když už se jim zdá vystěhování nevyhnutelné. Podle expertů GAC (2015, 70) se takové páry stěhují až čtyřikrát za rok. K tzv. pásmům vnitro-regionální cyklické migrace patří nejčastěji Moravskoslezský, Středočeský a Ústecký kraj (Hruška a kol., 2016).

Mezi další skupiny osob ohrožených migrací patří starší jedinci a rodiny romského etnika, které v minulosti zažily konflikt v předešlém bydlení nebo bydlely v nevhodných podmínkách. Může jít také o situaci, kdy se rodiny chtěly přestěhovat do standardního nájemního bydlení, ale neměly příležitost si naspořit na kauci (GAC, 2015, 71).

Někdy bývají osoby vystěhovány nuceně, a to např. kvůli dluhům na nájemném nebo exekuci. Tito jedinci pak shledávají své zázemí na ubytovnách, v nejhorších případech končí na ulici. Ze strany obce se můžeme setkat s migrací řízenou, která podporuje otevřeně nebo skrytě vystěhování rodin (GAC, 2015, 71).

3.1.5 Zadlužování se

Prohlubující se zadlužování můžeme brát jako další problém sociálně vyloučených lokalit, který může vést až k postupné destrukci sociálně slabých rodin (MV ČR, 2019, 50). Nejvyšší hodnoty podílu osob v exekuci vykazují dle MPSV (2020b, 21) kraje Ústecký, Karlovarský a Liberecký. V důsledku nízké úrovně vzdělání nemají sociálně vyloučené osoby dostatečnou finanční gramotnost a dluhová problematika úzce souvisí s jejich finančními potížemi. Podle GAC (2015, 76) se díky tomuto důsledku lidé potýkají v 90 % sociálně vyloučených lokalit s vysokou mírou zadluženosti.

Zadluženost se uvádí jako hlavní důvod ztráty obydlí. Úvěry od nebankovních firem bývají nejběžnějším způsobem, jak si lidé v sociálně vyloučených lokalitách půjčují peníze. Někdy se může jednat dokonce o lichvu. Domácnosti si mnohdy neuvědomují svůj stav zadlužení, často ho podceňují a nepřiznávají si vážnost situace. Začnou ji řešit až v okamžiku eskalace problému zadlužení. Vyskytují se i případy, kdy lidé řeší splacení dluhu další půjčkou, což většinou má za následek stále hlubší propast zadluženosti (GAC, 2015, 76).

V souvislosti se zadlužováním můžou vznikat náklady pro celou společnost. Jedná se např. o financování prevence a řešení kriminality z důvodu náhlého zadlužení, náklady na výchovu nezletilých dětí odejmutých z rodin v sociálně-ekonomicky nepříznivé situaci, výdaje na sociální dávky apod. Z těchto důvodů by se měla dle MV ČR (2019, 50) státní politika více zaměřit na ochranu společnosti před následky destruktivního zadlužování.

Politiky měst můžou také výrazně ovlivňovat problematiku zadlužování a její dopady. Jak jsem již dříve zmiňovala, některé obce čekají na nárůst dluhů nájemníků, aby je mohli vystěhovat bez předchozího informování. Některé se naopak snaží nabízet dluhové poradenství rovnou v místě bydliště sociálně vyloučených osob a spojovat ho s ostatními službami (GAC, 2015, 76).

3.1.6 Sociálně patologické jevy

V sociálně vyloučených lokalitách se můžeme často setkat s výskytem sociálně patologických jevů, jako je vandalismus, gamblerství či závislost na návykových látkách (Zoubková, 2012, 76). Tyto jevy můžeme vnímat jako únikovou strategii osob z jejich bezvýchodné situace, ale i jako spouštěč kriminality (GAC, 2015, 85). Podle výzkumu GAC (2015, 84) je zde však kriminalita nízká a trestná činnost se uskutečňuje spíše vně lokalit. Násilné trestné činy taktéž bývají výjimečné, nejvíce však v důsledku konzumace alkoholu (GAC, 2015, 85).

Nejčastěji řešené delikty v sociálně vyloučených lokalitách bývají ze sféry veřejného pořádku, a to hlavně rušení nočního klidu, občanského soužití a znečišťování veřejného prostoru. K dalším přestupkům patří drobné krádeže, ukradená kola nebo nelegální obchodování s neokolkovanými cigaretami a alkoholem. Vyskytují se zde i nelegální návykové látky, jako je pervitin a marihuana (GAC, 2015, 85).

Mezi mládeží se nejčastěji řeší požití alkoholu, užívání drog, záškoláctví nebo drobná trestná činnost. Není výjimkou, že se návykové látky dostávají k dětem skrze jejich rodiče.

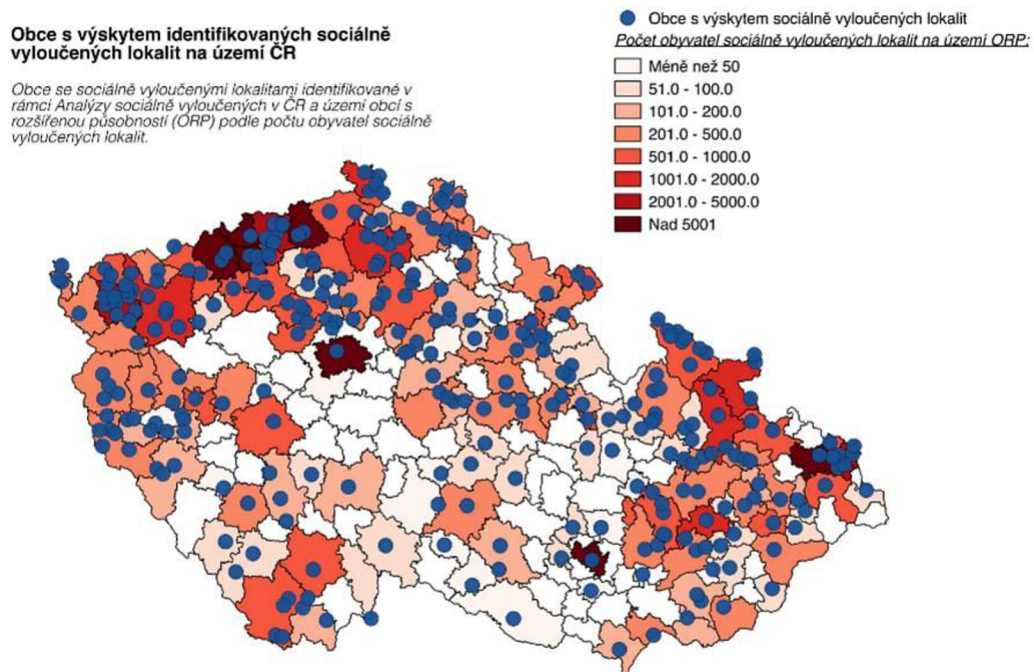
S kouřením, alkoholem nebo marihuanou se většina dětí ze sociálně vyloučených rodin setkává nejčastěji mezi 9. a 13. rokem (GAC, 2015, 85). Kvůli vyššímu výskytu žilního podávání drog u mladistvých se zde může vyskytnout riziko přenosu infekčních chorob. Podle GAC (2015, 86) se v posledních letech snížila dostupnost protidrogových preventivních programů.

Sociálně vyloučené osoby však v některých těchto nelegálních aktivitách a kriminalitě nevidí nic špatného a neslušného. Shledávají v nich zdroj obživy a výtěžku. Žijí také v domnění, že nemůžou mít za ně téměř žádné postihy, protože se instituce o jejich situaci tolik nezajímají (MV ČR, 2019, 42).

4. Situace v České republice

Dokument Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR, který shrnuje jeden z nejnovějších výzkumů GAC spol. s r. o. (2015, 11), uvádí, že na území České republiky se nachází přes 600 sociálně vyloučených lokalit. V porovnání s rokem 2006 se toto číslo téměř zdvojnásobilo. Největší rozmach zaznamenal Karlovarský a Moravskoslezský kraj, kde se množství lokalit více než ztrojnásobilo. V porovnání s ostatními státy EU jsou problémy spojené se sociální exkluzí v České republice méně závažné z pohledu četnosti výskytu, protože se dlouhodobě řadíme k nejméně rovnostářským státům (ČSÚ, 2021). Problém sociálního vyloučení je důležitý právě z hlediska dynamiky nárůstu za několik posledních let.

Předpokládaný počet obyvatel v těchto oblastech se pohybuje v rozmezí 95–115 tisíc, přičemž analýza z roku 2006 vykazovala 60–80 tisíc rezidentů. Nejvíce jich v absolutní míře přibýlo v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Jedná se o regiony, které vykazovaly nadprůměrný výskyt sociálně vyloučených osob již v roce 2006 (GAC, 2015, 11). Na mapě 1 můžeme vidět rozložení počtu obyvatel sociálně vyloučených lokalit v rámci ORP České republiky, které je poněkud nerovnoměrné. V současnosti dochází ke koncentraci sociálně vyloučených osob nejvíce v severních Čechách, na severní Moravě a ve Slezsku.

Mapa 1: Identifikované vyloučené lokality v České republice v roce 2015

Zdroj: ESF ČR: Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR, Závěrečná konference, s. 2

MPSV (2020a, 13) čítá nejohroženější skupinu lidí na 73,8 tisíc (0,7 % populace), kam řadí jedince ohrožené příjmovou chudobou a materiální deprivací a zároveň žijící v domácnostech s nízkým pracovním úsilím. Z genderového hlediska se toto ohrožení sociálním vyloučením týká ve větší míře žen (14,3 %) než mužů (10 %), a to téměř ve všech věkových kategoriích. Vyšší měrou jsou ohroženy také děti a senioři, obzvláště osamoceně žijící seniorky. Jak už jsem dříve v práci zmiňovala, nejohroženějším etnikem jsou u nás Romové (MPSV, 2020a, 14-15).

Podle zjištění GAC spol. s r. o. (2015, 11) se sociálně vyloučené lokality postupem času rozdělují na více menších oblastí. Na jednu lokalitu připadalo v roce 2006 průměrně 271 osob, zatímco v roce 2014 už to bylo jen 188 obyvatel.

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Strategie intervence sociálně vyloučených a sociální začleňování

Aby sociálně vyloučené osoby dokázaly překonat své vyčlenění z většinové společnosti, neobejdou se bez pomoci zvenčí. Ta by měla být poskytována primárně státem skrze komplex nástrojů. Podle Vlády ČR (2016, 6) je pro podporu těchto osob důležité:

- vhodné nastavení a nepřetržitá úprava státních politik tak, aby existovaly co nejmenší strukturální překážky pro začlenění sociálně vyloučených osob do společnosti;
- vhodná intervence do krajských a obecních politik s cílem vytvoření podmínek pro uskutečnění sociálního začleňování na místní úrovni;
- efektivní podpora služeb určených k přímé pomoci sociálně vyloučeným;
- aktivita při vytváření antidiskriminačního společenského klimatu;
- vhodná intervence do veřejného diskurzu;
- aktivní participace samotných sociálně vyloučených osob na změně jejich životní situace.

Lze rozlišovat mezi dvěma základními nástroji účinné prevence a potlačování procesů sociální exkluze. Prvním z nich je tzv. informed-based přístup, který vychází z relevantních informací. Druhým je tzv. evidence-based přístup, který se opírá o data. Přístupy se uplatňují hlavně při tvorbě legislativy a veřejných strategií. Spočívají např. v šíření poznatků o procesech sociálního vyloučení a možnostech jejich ovlivňování nebo ve vyhodnocování dopadu veřejných politik (MPSV, 2020b, 8).

5.1 Sociální začleňování v České republice

Těmito intervencemi se snažíme o opačný proces sociálně vyloučených osob, jímž je sociální začleňování (též „sociální inkluze“ nebo „sociální integrace“). V právním řádu České republiky je sociální začleňování definováno jako *„proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný“* (§ 3 písmeno e) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Při procesu sociální integrace můžou sociálně vyloučené osoby získat větší účast při rozhodovacích úkonech ovlivňujících jejich každodenní život a zlepšit dostupnost základních práv (Nikolai, 2007). Podle MPSV (2020a) je hlavním účelem a předmětem sociální inkluze boj s chudobou a zabraňování sociálnímu vyloučení. K dalším cílům sociální integrace patří:

- zajištění účasti v zaměstnání;
- rovný přístup ke zdrojům, právům, zboží a službám;
- prevence rizika sociální exkluze;
- pomoc nejvíce zranitelným osobám;
- zapojení všech relevantních aktérů.

Má-li být situace sociálně vyloučených řešena účinně a efektivně, je vhodné vytvořit sadu jednoznačných ukazatelů sociální exkluze, která bude kontinuálně monitorována na celém území České republiky. Díky tomuto sledování bude možné implementovat politiku sociální inkluze i s ohledem na místní kontext. Současně je třeba analyzovat aktuální kompetence jednotlivých orgánů veřejné správy a ostatních činitelů, kteří se podílejí na řešení problému sociálního vyloučení. Taková analýza by měla napomoci zřetelnému vymezení kompetencí na státní, krajské i lokální úrovni, ke zjištění nepokrytých území nebo k odstranění duplicitních aktivit a mělo by tím docházet ke koordinaci a spolupráci všech aktérů (Vláda ČR, 2016, 11).

Politika sociální inkluze v České republice vychází ze sociálních politik Evropské unie. Pro současné období 2021–2030 si vláda ČR stanovila národní dokument „Strategie sociálního začleňování 2021–2030“, který definuje hlavní oblasti důležité pro sociální začleňování osob sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených (MPSV, 2020b, 3). Tento dokument a jeho prioritní oblasti si podrobněji představíme níže v textu.

5.2 Přístupy sociálního začleňování

Podle Levitase (1998) můžeme rozlišovat mezi třemi základními diskurzemi sociálního vyloučení. Každý diskurz implikuje rozdílný přístup sociální politiky. Prvním z nich je redistributivní, který se specializuje na vymýcení chudoby skrze dávky sociálního zabezpečení. Druhým je integrativní diskurz, kde je hlavním mechanismem sociálního začleňování pokládáno placené zaměstnání či další komunitní strategie zdolání sociální separace. A posledním diskurzem je

moralizující, ve kterém můžeme za příčiny sociálního vyloučení osob považovat morální a kulturní charakteristiky a hlavním mechanismem začlenění je tak jejich resocializace.

Mareš a kol. (2008) uvádí, že se strategie začleňování liší podle příčin sociálního vyloučení a střetávají se zde dva přístupy. Jeden zdůrazňuje jako příčinu individuální (morální) selhání a druhý naopak akumulaci objektivních znevýhodnění.

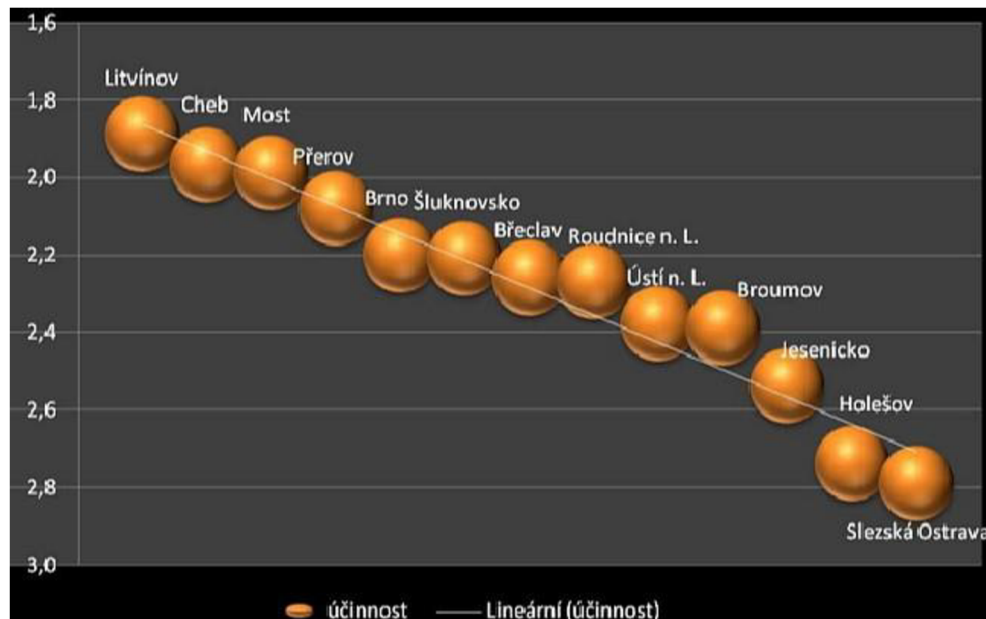
5.3 Aktéři strategie sociálního začleňování

Jak už jsem výše zmiňovala, pomoc sociálně vyloučeným lidem by měla být poskytována primárně státem. Koncepční a strategické materiály v oblasti sociální inkluze vytváří Ministerstvo práce a sociálních věcí, které také monitoruje naplňování těchto materiálů a podílí se na realizaci projektů a programů v této sféře. Jejím stálým poradním a koordinačním orgánem je Komise pro sociální začleňování (MPSV, 2020b, 5).

Klíčovým aktérem vlády ČR pro řešení sociální exkluze je Agentura pro sociální začleňování (MPSV, 2020b, 5). Jedná se o jeden z odborů Ministerstva pro místní rozvoj ČR, který funguje od roku 2008. V současné době odbor spolupracuje se 109 obcemi z celé republiky. Napomáhá jim v detailním mapování problémů sociálně vyloučených lokalit, v jejich řešení a financování. Dále propojuje lokální subjekty, jako jsou obce, kraje, neziskové organizace, školy, úřady, zaměstnavatelé, policie a veřejnost, aby při sociálním začleňování kooperovaly. Spolupracuje také s ostatními ministerstvy, přenáší informace z obecní a okresní úrovně ke státní správě a podílí se na formování státní politiky sociálního začleňování a jejím koordinováním (ASZ, 2021b).

Na začátku svého působení se agentura nechala ohodnotit firmou SocioFactor, která pro ně vypracovala publikaci s názvem „Evaluace 2008–2010: Shrnutí výsledků za lokality“ týkající se třinácti pilotních lokalit v oblasti relevance, efektivity, účinnosti a užitečnosti. V každé oblasti byla oznámkována jako ve škole (tj. od 1 do 5) a výsledné hodnocení pro ně bylo 2–. Podle výzkumu je agentura správně zacílená a poměrně účinná, ale nese s sebou i některé nedostatky. Díky agentuře se v sociálně vyloučených lokalitách začalo pracovat více systematicky a koordinovaně, ale jejich začátek působení byl špatně zajištěný a projevilo se nedostačující respektování odlišností jednotlivých lokalit a potřeb rezidentů. Podle evaluace dosáhla agentura nejlepších výsledků v Chebu, Mostě a Litvínově. Nejhorší výsledky naopak

byly ve Slezské Ostravě, Holešově a na Jesenicku (SocioFactor, 2010). Ukázku výsledků účinnosti agentury můžeme vidět v grafu 2.

Graf 2: Účinnost agentury v pilotních lokalitách v letech 2008–2010

Zdroj: SocioFactor: *Evaluace 2008-2010: Shrnutí výsledků za lokality, 2010.*

Z lokálních subjektů a veřejnoprávních činitelů jsou pro stát klíčovými partnery obce, které působí v různých oblastech důležitých pro začleňování. Podle § 35 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, se totiž jedná o oblasti „*uspokojování potřeb bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, vzdělávání a výchovy, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku.*“ Současně však legislativně neexistují konkrétní povinnosti obcí, jak naplňovat potřeb obyvatel. Z tohoto důvodu se přístupy uspokojování potřeb občanů jednotlivých obcí liší. Některé obce, v nichž se sociálně vyloučené lokality nacházejí, poukazují např. na své ekonomické možnosti (MPSV, 2014, 70). Jak jsem již v práci zmiňovala, může se stát, že obec do procesu exkluze vstoupí v případě, kdy se snaží vystěhovat sociálně vyloučené osoby za hranice své samosprávy.

Participovat by měly i osoby sociálně vyloučené či sociálním vyloučením ohrožené. Jejich zapojení znamená účinnou zpětnou vazbu, která je základem dobrého vládnutí. Podle sociálních odborníků neziskových organizací funguje např. setkávání na komunitní bázi, sdílení potíží či výměna znalostí a zkušeností. Lidé by měli mít možnost se vyjádřit a formulovat své návrhy a názory nebo se společně a vzájemně učit novým věcem (MPSV, 2014, 76).

5.4 Oblasti podpory sociálního začleňování

Národním dokumentem pro současné období, který v České republice zastřešuje hlavní oblasti významné pro sociální inkluzi osob sociálně vyloučených, je již výše zmiňovaná „Strategie sociálního začleňování 2021–2030“. Dokument vznikl ve spolupráci Ministerstva práce a sociálních věcí s Agenturou pro sociální začleňování Úřadu vlády ČR. Napomáhá také přispět k naplňování cílů udržitelného rozvoje (SDGs, z angl. *Sustainable Development Goals*), konkrétně SDG 10 „Méně nerovností“ a SDG 1 „Konec chudoby“ (MPSV, 2020b, 5-6).

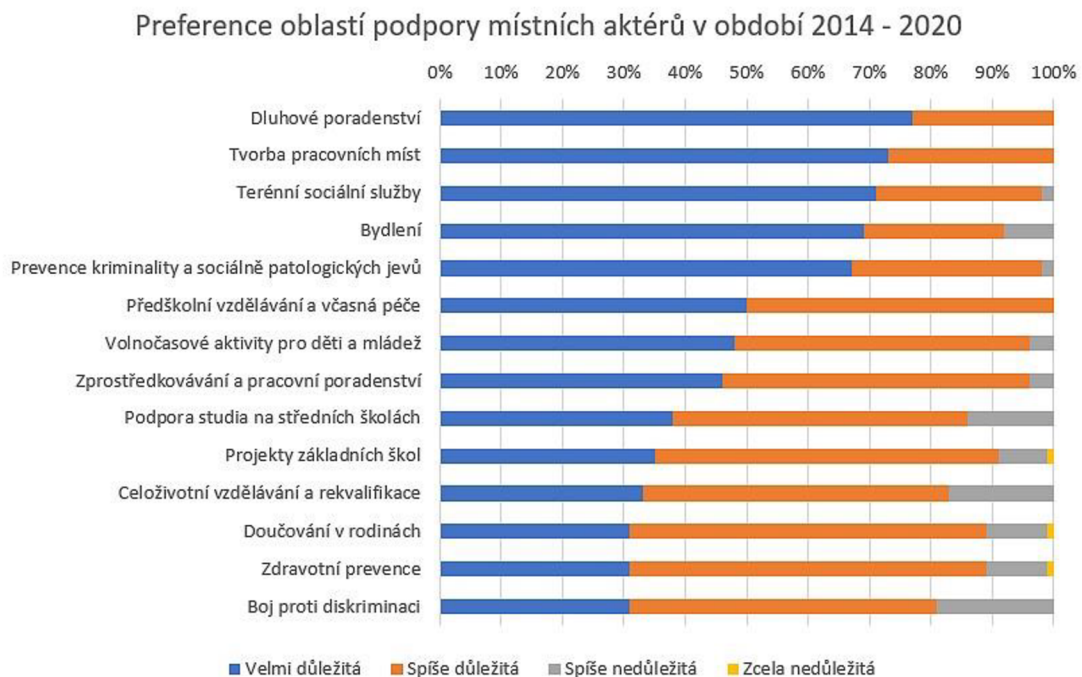
Strategie sociálního začleňování České republiky 2021–2030 stanovila následující prioritní oblasti politiky sociální inkluze osob sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených a jejich cíle do roku 2030:

- a. „Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení“. Cílem je snížení rizika sociální exkluze v důsledku předluženosti osob a rodin, zefektivnění procesu exekučního vymáhání a potírání protiprávních praktik.
- b. „Přístup k zaměstnání a jeho udržení“. Cílem je vytvoření rovných podmínek vstupu na trh práce pro všechny obyvatele ČR a podpora zaměstnanosti skupin sociálně vyloučených.
- c. „Sociální služby“. Cílem je zajištění pomoci a podpory osobám v nepříznivé situaci pomocí systému sociálních služeb reagující na jejich individuální potřeby.
- d. „Podpora rodiny“. Cílem je zajištění dostupných a kvalitních služeb pro děti, mládež a rodiny, posílení jejich ekonomické stability a samostatnosti s důrazem na svobodnou volbu rodinné strategie.
- e. „Rovný přístup ke vzdělání“. Cílem je předcházení segregace dětí, zajištění dlouhodobé metodické podpory škol na zavádění principů rovného přístupu ve vzdělávání a omezení ohrožení chudobou díky vzdělání.
- f. „Přístup k bydlení, prevence ztráty bydlení a udržení bydlení“. Cílem je zvyšování dostupnosti bydlení pro sociálně vyloučené osoby i po jeho ztrátě.
- g. „Přístup ke zdravotní péči“. Cílem je řešení nedostupnosti zdravotních služeb pro osoby sociálně vyloučené nebo jinak znevýhodněné a zvýšení zdravotní gramotnosti v oblasti práv a povinností k primární zdravotní péči.
- h. „Zajištění důstojných životních podmínek“. Cílem je zajištění adekvátního příjmu a prevence ztráty příjmu.

- i. „Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku“. Cílem je podpora preventivních přístupů k zajišťování bezpečnosti a veřejného pořádku a podpora přípravy vězňů po skončení výkonu trestu odnětí svobody na jejich znovuzačlenění do společnosti.
- j. „Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním“. Cílem je snížení míry užívaných návykových látek v populaci.

Platným dokumentem v předcházejícím období byla „Strategie sociálního začleňování 2014–2020“. Ta zahrnovala osm oblastí podporujících sociální začleňování oproti současným deseti. Nově přibýly oblasti „Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení“, „Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku“ a „Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním“. Naopak předchozí strategie zahrnovala oblast „Podpora dalším začleňujícím veřejným službám“, kde jednou z podoblastí byla „Prevence kriminality“ (MPSV, 2014).

Ve výzkumu GAC (2015, 92) byla jednou z otázek preference oblastí podpory místních aktérů jednotlivých oblastí sociální práce. Respondenti uváděli své priority především podle své pracovní náplně a poslání organizace, ve které pracují. Podle výsledků z grafu 3 lze říci, že nejvíce žádaná je podpora dluhového poradenství, tvorby pracovních míst, terénních sociálních služeb, bydlení a prevence kriminality a sociálně patologických jevů.

Graf 3: Preference oblastí podpory místních aktérů v období 2014–2020

Zdroj: GAC, spol. s r. o.: *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR, 2015, s. 92; vlastní zpracování*

6. Sociální začleňování na úrovni vybraných měst v České republice

V této kapitole se zaměřím na srovnání strategických plánů sociálního začleňování na úrovni vybraných měst v České republice. Pro srovnání jsem zvolila čtyři města – Děčín, Dubí, Kraslice a Litvínov. Výběr měst probíhal na základě jejich vypracovaných strategických plánů z dostupných dokumentů na webových stránkách Agentury pro sociální začleňování. Rozhodujícím kritériem mého výběru byla existující evaluační zpráva navazující k danému strategickému plánu. Všechna zvolená města se navíc nachází v severních Čechách, kde je jedna z nejvyšších koncentrací sociálně vyloučených lokalit a osob.

U každého z měst budu zjišťovat, zda jsou v jejich strategickém plánu zohledněny jednotlivé oblasti podpory sociálního začleňování z národního dokumentu „Strategie pro sociální začleňování 2021–2030“ popsaného výše v předchozí kapitole. V případě, že se ve strategickém plánu města daná oblast nachází, vypíšu do tabulky priority této oblasti podpory města a její obecné cíle.

O začlenění priorit do konkrétních oblastí podpory rozhodnu dle výskytu stanovených klíčových slov v jednotlivých strategických plánech měst uvedených v tabulce 1, případně vlastním uvážením.

Tabulka 1: Klíčová slova pro oblasti podpory sociálního začleňování

Oblast podpory	Klíčová slova
Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení	<ul style="list-style-type: none">• Dluhové poradenství• Zmírnění dopadu exekucí• Potírání protiprávních praktik
Přístup k zaměstnání a jeho udržení	<ul style="list-style-type: none">• Rekvalifikace• Podpora zaměstnanosti• Poradenské služby na trhu práce• Sociální podnikání
Sociální služby	<ul style="list-style-type: none">• Komunitní akce• Spolupráce s terénními pracovníky• Terénní služby
Podpora rodiny	<ul style="list-style-type: none">• Osvěta rodičovských kompetencí• Služby pro rodiny s dětmi• Posílení ekonomické stability rodin
Rovný přístup ke vzdělání	<ul style="list-style-type: none">• Mimoškolní / volnočasové aktivity• Inkluzivní vzdělávání• Nesegregované vzdělávání• Školní asistent / psycholog
Přístup k bydlení, prevence ztráty bydlení a udržení bydlení	<ul style="list-style-type: none">• Nesegregované bydlení• Sousedské vztahy

	<ul style="list-style-type: none"> • Snížení migrace • Zvyšování dostupnosti bydlení
Přístup ke zdravotní péči	<ul style="list-style-type: none"> • Osvětové zdravotní programy • Dostupnost zdravotnických služeb
Zajištění důstojných životních podmínek	<ul style="list-style-type: none"> • Systém státní sociální podpory • Materiální pomoc • Adekvátní příjem
Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku	<ul style="list-style-type: none"> • Prevence sociopatologických jevů • Příprava vězňů na znovuzачlenění do společnosti
Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním	<ul style="list-style-type: none"> • Zdravý životní styl • Snížení míry užívaných návykových látek

Zdroj: Strategie pro sociální začleňování 2021-2030, vlastní zpracování

Strategické plány sociálního začleňování bývají zpracovány ve spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování. Jedná se o komplexní opatření problémů sociální exkluze, která jsou mezi sebou úzce provázána. Tyto materiály reagují na aktuální změny a potřeby sociálně vyloučených osob a bývají průběžně revidovány a aktualizovány. Skrze ně budou tedy i předloženy konkrétní možnosti a nástroje sociální politiky.

6.1 Děčín

Děčín je okresní město v Ústeckém kraji na soutoku řek Labe a Ploučnice. K 1. 1. 2021 čítala obec 47 951 obyvatel (ČSÚ, 2022a). V Děčíně se nachází přibližně 1200–1400 osob, které obývají sociálně vyloučené lokality. Dalších asi 1000 osob, jejichž způsob života má charakter sociálního vyloučení, se nachází mimo sociálně vyloučené lokality (Děčín, 2016, 15).

Město čelilo hned dvěma úpadkům ve 20. století. Prvním byl poválečný přesun původních obyvatel do Německa a s ním spojené doosídlování oblasti rozmanitým obyvatelstvem, často ze sociálně nižších vrstev. Druhý úpadek byl spojen se změnami v ekonomice po roce 1989, které vedly k uzavření velkých podniků, reorganizacím, privatizaci a ztrátě práce pro dělníky (Děčín, 2016, 6).

Tabulka 2: Zohlednění jednotlivých oblastí podpory ve strategickém plánu města Děčín v období 2018–2020

Oblast podpory	Priority v oblasti podpory	Obecné cíle
Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení	Priorita 1: Snižování zadluženosti a její prevence	Cíl 1.1: Podpora 1400 osob dluhovým poradenstvím do roku 2020
Přístup k zaměstnání a jeho udržení	Priorita 1: Vytvoření systému prostupného zaměstnávání	Cíl 1.1: Zapojení zaměstnavatelů v regionu do systému prostupného zaměstnávání do konce roku 2020 Cíl 1.2: Zvýšení uplatnitelnosti na trhu práce prostřednictvím rekvalifikací a dílčích kvalifikací do konce roku 2020 Cíl 1.3: Zvýšení uplatnitelnosti na trhu práce 201 osob ohrožených sociálním vyloučením v rámci podpůrných aktivit Střediska městských služeb do konce roku 2020
	Priorita 2: Zvyšování dlouhodobě nezaměstnaných	Cíl 2.1: Standardizace jednání s uchazeči odmítajícími práci do roku 2020 Cíl 2.2: Spuštění informační kampaně na podporu zaměstnanosti od roku 2018 Cíl 2.3: Aktivizace dlouhodobě nezaměstnaných prostřednictvím besed a motivačních kurzů od roku 2018 Cíl 2.4: Zvyšování atraktivity VPP od roku 2018
	Priorita 3: Podpora sociálního podnikání	Cíl 3.1: Vznik sociálního podniku v Děčíně zaměstnávající osoby ohrožené na trhu práce do roku 2020
Sociální služby	Priorita 1: Posílení kontaktu a spolupráce se SVO	Cíl 1.1: Zajištění terénní práce deseti sociálními pracovníky v sociálně vyloučených lokalitách od roku 2018 Cíl 1.2: Zajištění koordinace terénní práce koordinátorem Cíl 1.3: Aktivizace SVO pomocí komunitních akcí a podpory dobrovolnictví
Podpora rodiny	Priorita 1: Posílení rodičovských kompetencí	Cíl 1.1: Zvýšit povědomí o významu vzdělávání u rodičů ze sociálně

		<p>znevýhodněného prostředí a zastavení nárůstu absencí MŠ, ZŠ a SŠ do konce roku 2020</p> <p>Cíl 1.2: Podpoření 80 rodin ze sociálně znevýhodněného prostředí v rámci SAS RD do konce roku 2020</p> <p>Cíl 1.3: Uskutečnění alespoň deseti osvětových akcí týkajících se rodičovských kompetencí pro rodiče ze SVL do konce roku 2020</p>
Rovný přístup ke vzdělání	Priorita 1: Navazující vzdělání pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí	Cíl 1.1: Zastavení či snížení předčasných odchodů žáků z oboru středního vzdělávání s výučním listem do roku 2020
	Priorita 2: Nesegregované vzdělávání a trávení volného času	<p>Cíl 2.1: Zabránění ghettoizaci děčínských MŠ a ZŠ</p> <p>Cíl 2.2: Příprava děčínských ZŠ na inkluzivní vzdělávání od roku 2017</p> <p>Cíl 2.3: Příprava rodičů na společné vzdělávání od roku 2017</p> <p>Cíl 2.4: Zvýšení podílu dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí navštěvujících volnočasové aktivity do roku 2020</p>
Přístup k bydlení, prevence ztráty bydlení a udržení bydlení	Priorita 1: Snížení fluktuace osob ohrožených sociálním vyloučením	<p>Cíl 1.1: Zlepšení kvality bydlení v SVL do roku 2020</p> <p>Cíl 1.2: Pokles podílu ukončení nájemních smluv z důvodu neplacení nájmu v SVL do roku 2020</p> <p>Cíl 1.3: Posílení kompetencí soukromých pronajímatelů a orgánů společenství vlastníků v oblasti sociální integrace do roku 2020</p>
	Priorita 2: Zlepšení sousedských vztahů v SVL	<p>Cíl 2.1: Fungování Komunitního centra v Boleticích do konce roku 2020</p> <p>Cíl 2.2: Pokles míry znečištění veřejného prostoru do roku 2019</p> <p>Cíl 2.3: Pokles obtěžujícího chování mládeže na veřejnosti do roku 2019</p>
	Priorita 3: Zajištění dostupnosti odpovídajícího důstojného	Cíl 3.1: Alespoň pět účastníků programu dostupného bydlení projde

	bydlení prostřednictvím systému dostupného bydlení	do standardního nájemního bydlení mimo SVL do konce roku 2020 Cíl 3.2: Vytváření kapacity pro bydlení nízkopříjmových skupin obyvatel v letech 2018–2020
Přístup ke zdravotní péči	-	-
Zajištění důstojných životních podmínek	-	-
Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku	Priorita 1: Posílení bezpečnosti a prevence sociopatologických jevů	Cíl 1.1: Omezení hazardu do konce roku 2018 Cíl 1.2: Zvýšení dohledu v SVL do konce roku 2018 Cíl 1.3: Nastavení systému prevence sekundární viktimizace a sociálního vyloučení v důsledku kriminality v SVL do konce roku 2020 Cíl 1.4: Fungování programů primární prevence ve městě od roku 2019
	Priorita 2: Zajištění nepatologického trávení volného času	Cíl 2.1: Zajištění volnočasových aktivit ve městě od konce roku 2017, jimiž projde alespoň 400 klientů do roku 2020
Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním	Tato oblast je zčásti zahrnuta v prioritě 1 oblasti „Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku“	Tato oblast je zčásti zahrnuta v cíli 1.1 oblasti „Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku“

Zdroj: Děčín. 2016. Strategický plán sociálního začleňování Děčín 2018–2020., vlastní zpracování

Jak můžeme vidět v tabulce, město Děčín má poměrně rozsáhlou agendu sociálního začleňování. Ke všem obecným cílům je dále ve strategickém plánu vypsáno několik desítek specifických cílů, které konkretizují daný obecný cíl a jsou dostatečně termínované. V řadě případů tyto priority a cíle doplňuje také komentář, který obsahuje popis zapojení klíčových partnerů, poukaz na možná rizika a návrh monitorovacích mechanismů. Plán obsahuje i rozpis nákladů na jednotlivá opatření provázaných se zdroji relevantních operačních programů.

V tabulce se nevyskytují žádné priority a cíle u oblastí „Přístup ke zdravotní péči“ a „Zajištění důstojných životních podmínek“. Jak již ale bylo v mé práci zmíněno, oblasti sociálního začleňování se prolínají: například v oblasti „Sociální služby“ terénní pracovníci

poskytují sociálně vyloučeným osobám poradenství ve vícero sférách života, jako je vzdělávání, bydlení, zaměstnanost i zdraví. Můžeme zde tedy okrajově pozorovat tyto dvě scházející oblasti.

Provázání jednotlivých oblastí můžeme nalézt i v posledních dvou řádcích tabulky, kde se prolínají priority a cíle oblastí „Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku“ a „Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním“. Omezení hazardu je ve strategickém plánu zahrnuto pod posílením bezpečnosti, zároveň však úzce souvisí s bojem před závislostním chováním.

6.2 Dubí

Město Dubí leží na úpatí Krušných hor v okrese Teplice v Ústeckém kraji. K 1. 1. 2021 čítala obec 7 809 obyvatel (ČSÚ, 2022a). Odhaduje se, že sociálně vyloučené lokality obývá na 373 osob žijících ve 130 domácnostech. V tomto případě se nejedná o „klasické“ sociálně vyloučené lokality, ale spíše o konkrétní domy (ubytovny), ve kterých žijí sociálně vyloučení nebo sociálním vyloučením ohrožení lidé (Dubí, 2016, 10).

Do současné situace se promítá historický vývoj obce. Jedná se totiž o konglomerát původních obcí, a tak se obyvatelé jednotlivých městských částí neidentifikují s městem jako celkem, ale spíše s městskou částí, ve které bydlí. Mezi jednotlivými částmi obce (Mstišov, Pozorka, Bystřice, Běhánky, Drahůnky a Cínovec) probíhá vymezování se vůči „těm druhým“. K jejich administrativnímu sloučení došlo v roce 1960, ale až o dvacet let později dostalo město stávající podobu (Dubí, 2016, 9, 11).

Tabulka 3: Zohlednění jednotlivých oblastí podpory ve strategickém plánu města Dubí v období 2016–2018

Oblast podpory	Priority v oblasti podpory	Obecné cíle
Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení	Priorita 1: Zajištění optimální sítě služeb (terénních i ambulantních), které budou zajišťovat různé potřeby obyvatel SVL	Cíl 1.1: Fungování protidluhového poradenství v rozsahu 1× týdně od začátku roku 2016 Cíl 1.2: Systematická realizace vzdělávacích aktivit v oblasti dluhové problematiky (pro pracovníky, seniory, SVL, žáky) od roku 2016

<p>Přístup k zaměstnání a jeho udržení</p>	<p>Priorita 1: Práce s dlouhodobě nezaměstnanými osobami v Dubí tak, aby se jim zvýšily šance na uplatnění na trhu práce</p>	<p>Cíl 1.1: Aktivní vyhledávání vhodných pracovních míst LP Dubí</p> <p>Cíl 1.2: Umístění dvaceti dlouhodobě nezaměstnaných na legálním trhu práce každoročně od roku 2016</p> <p>Cíl 1.3: Postupná tvorba systému podpory osob od roku 2016 – kvalifikační příprava, informace z ÚP, svépomocné aktivity v rámci komunity a poradenství a spolupráce s firmami</p> <p>Cíl 1.4: Vzdělání deseti dlouhodobě nezaměstnaných v oboru podle požadavků trhu a jejich osobnostních a profesních předpokladů od roku 2016</p> <p>Cíl 1.5: Příprava prostředí v Dubí pro vznik alespoň jedné sociální firmy do konce roku 2016</p>
<p>Sociální služby</p>	<p>Priorita 1: Zajištění optimální sítě služeb (terénních i ambulantních), které budou zajišťovat různé potřeby obyvatel SVL</p>	<p>Cíl 1.1: Město bude mít od roku 2014 terénního pracovníka zaměřeného na práci s klienty v SVL a v roce 2016 k němu přibudou další dva</p> <p>Cíl 1.2: V lokalitě Pozorka bude k dispozici NZDM jako sociální služba s okamžitou kapacitou dvaceti dětí do konce roku 2015. O rok později se kapacita zvýší na čtyřicet dětí</p> <p>Cíl 1.3: Zajištění dostatečných prostor pro zázemí sociálních a komunitních služeb v SVL výstavbou komunitního centra do roku 2017</p>
	<p>Priorita 2: Efektivní koordinace a řízení aktivit zaměřené na sociální začleňování v Dubí</p>	<p>Cíl 2.1: Pravidelné informování občanů o připravovaných aktivitách a jejich smyslu a o problematice SVL v Dubském zpravodaji nebo stránkách města</p>
<p>Podpora rodiny</p>	<p>Priorita 1: Zajištění optimální sítě služeb (terénních i ambulantních), které budou zajišťovat různé potřeby obyvatel SVL</p>	<p>Cíl 1.1: Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi (SAS) se dvěma pracovníky do konce roku 2016</p>
<p>Rovný přístup ke vzdělání</p>	<p>Priorita 1: Vytvoření systému opatření, která povedou k podpoře inkluze dětí ze SVP v Dubí</p>	<p>Cíl 1.1: Optimalizace počtu asistentů pedagoga na ZŠ na tři (HPP) v průběhu roku 2016</p> <p>Cíl 1.2: Zavedení školního psychologa pro ZŠ v roce 2016</p>

		<p>Cíl 1.3: Rozšíření nabídky volnočasových aktivit pro děti a mládež ze SVL od roku 2016</p> <p>Cíl 1.4: Postavení nové školní budovy do konce roku 2018, která zamezí koncentraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a SVL v jedné škole</p> <p>Cíl 1.5: Posílení individuální i skupinové práce s dětmi v ZŠ, které mají problém uspět v hlavním vzdělávacím proudu od roku 2016</p>
	<p>Priorita 2: Podpora předškolního vzdělávání dětí ze SVL</p>	<p>Cíl 2.1: Uvedení do provozu zařízení pro rodiče s předškolními dětmi s minimální kapacitou deset dětí a deset rodičů pro rodiny ze SVL do konce roku 2015</p> <p>Cíl 2.2: Zavedení systému zaměřeného na zapisování dětí ze SVL do MŠ a na udržení jejich docházky do MŠ od roku 2015</p>
<p>Přístup k bydlení, prevence ztráty bydlení a udržení bydlení</p>	-	-
<p>Přístup ke zdravotní péči</p>	<p>Priorita 1: Zajištění optimální sítě služeb (terénních i ambulantních), které budou zajišťovat různé potřeby obyvatel SVL</p>	<p>Cíl 1.1: Systém poradenských aktivit pro pečující osoby a osoby ohrožené specifickými zdravotními riziky od roku 2016</p>
<p>Zajištění důstojných životních podmínek</p>	-	-

Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku	Priorita 1: Aktivní budování systému opatření v oblasti prevence kriminality	Cíl 1.1: Zajištění udržení čtyř asistentů prevence kriminality od roku 2016 Cíl 1.2: Vytvoření venkovního prostoru pro trávení volného času mládeže z problémového prostředí (workout hřiště) přímo v SVL Dubí Cíl 1.3: Realizace socioterapeutických pobytů pro děti ze SVL od roku 2016 (20 dětí ročně) Cíl 1.4: Práce s problémovou mládeží ze SVL od roku 2016, každý rok alespoň s třiceti dětmi (tutoring) Cíl 1.5: Dovybavení městské policie Dubí dronem s termovizí od roku 2016 Cíl 1.6: Spolupráce členů LP Dubí při řešení problémových ubytoven ve městě
Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním	Priorita 1: Zajištění optimální sítě služeb (terénních i ambulantních), které budou zajišťovat různé potřeby obyvatel SVL	Cíl 1.1: Působení drogového terénu v rozsahu osm hodin týdně od roku 2016
	Priorita 2: Aktivní budování systému opatření v oblasti prevence kriminality	Cíl 2.1: Zaměření na mládež experimentující s cannabis v SVL v Dubí při terénní práci s uživateli návykových látek od roku 2016

Zdroj: Dubí. 2016. Strategický plán sociálního začleňování Dubí 2016–2018., vlastní zpracování

Co se týká agendy sociálního začleňování obce Dubí, dosadila jsem do sloupce „Priority v oblasti podpory“ obecné cíle a do sloupce „Obecné cíle“ specifické cíle z příslušného strategického plánu. Důvodem pro toto rozhodnutí nebyl malý počet priorit ve strategickém plánu, ale přílišná obecnost, která nebyla vypovídající jako u strategických plánů ostatních obcí.

V tomto strategickém plánu opět chybí priority a cíle u oblasti „Zajištění důstojných životních podmínek“, dále zde není zahrnuta ani oblast „Přístup k bydlení, prevence ztráty bydlení a udržení bydlení“. Oblast bydlení se lokálním partnerstvím Dubí (tj. pracovní skupina odborníků v jednotlivých oblastech podpory) nejprve projednávala, ale nakonec se rozhodli touto oblastí nezabývat z důvodu současné chybějící kapacity. Město totiž nemá vhodný bytový fond a chybí zde také relevantní poskytovatel podobných služeb (Dubí, 2016, 6).

6.3 Kraslice

Město Kraslice leží v západní části Krušných hor tři kilometry od německých hranic v okrese Sokolov v Karlovarském kraji. K 1. 1. 2021 čítala obec 6 705 obyvatel (ČSÚ, 2022a). Na území celého města bydlí 335 sociálně vyloučených osob (Kraslice, 2016, 6).

Tabulka 4: Zohlednění jednotlivých oblastí podpory ve strategickém plánu města Kraslice v období 2016–2019

Oblast podpory	Priority v oblasti podpory	Obecné cíle
Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení	Priorita 1: Zmírnění míry zadlužení, zastavení a zmírnění dopadu probíhajících exekucí, zlepšení nepříznivé rodinné situace obyvatel SVL	Cíl 1.1: Aktivní zapojení devadesáti osob a skupin osob sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených do zlepšení jejich krizové situace do roku 2019
Přístup k zaměstnání a jeho udržení	Priorita 1: Provázání oblasti zaměstnanosti se sociálními službami, zvýšení kvalifikace a pracovního uplatnění pro osoby ohrožené na trhu práce, zavedení sociálního podnikání	Cíl 1.1: Zlepšení uplatnění šedesáti uchazečům v evidenci ÚP a dalším osobám ohroženým na trhu práce a získání základní profesní dovednosti do roku 2019
Sociální služby	-	-
Podpora rodiny	Tato oblast je zčásti zahrnuta v prioritě 1 oblasti „Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení“	Tato oblast je zčásti zahrnuta v cíli 1.1 oblasti „Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení“
Rovný přístup ke vzdělání	Priorita 1: Rozvoj potenciálu dětí a mládeže	Cíl 1.1: Podpora inkluzivního vzdělávání na obci, rozvoj pracovníků ve vzdělávání a prevence školní neúspěšnosti na SŠ, ZŠ a MŠ Kraslice Cíl 1.2: Zvýšení kvality vzdělávání ve vazbě na budoucí uplatnění absolventů SŠ Kraslice na trhu práce a potřeby sladění nabídky a poptávky na regionálním trhu práce; zajištění rovného přístupu ke vzdělávání sociálně vyloučeným osobám v Kraslicích
Přístup k bydlení, prevence ztráty bydlení a udržení bydlení	Priorita 1: Navýšení kapacity a dostupnosti sociálního bydlení včetně terénní práce a participativních metod, stabilizace migrace obyvatel SVL	Cíl 1.1: Aktivní zapojení cca šedesáti osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených do řešení svých problémů, zejména spojených s bydlením, do roku 2019
Přístup ke zdravotní péči	-	-

Zajištění důstojných životních podmínek	-	-
Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku	-	-
Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním	-	-

Zdroj: Kraslice. 2016. *Strategický plán sociálního začleňování Kraslice 2016–2019.*, vlastní zpracování

Obec Kraslice má oproti dalším třem obcím méně priorit a cílů, jak obecných, tak specifických. Dle mého názoru to může být dáno nejmenším počtem obyvatel ve srovnávaných obcích a nejmenším počtem osob klasifikovaných jako sociálně vyloučení.

Ve strategickém plánu nejsou zahrnuty oblasti „Sociální služby“, „Přístup ke zdravotní péči“, „Zajištění důstojných životních podmínek“, „Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku“ a „Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním“. I zde však můžeme vidět velké provázání zahrnutých i chybějících oblastí mezi sebou. Například za sociální službu lze považovat zmírnění míry zadlužení či zlepšení nepříznivé rodinné situace apod.

Jedním z hlavních problémů obce Kraslice je trestná činnost pod vlivem drog a alkoholu a gambling, pro který není uvedena žádná priorita a obecný cíl, avšak ve strategickém plánu nalezneme jeden specifický cíl, a to realizaci terénního programu pro uživatele drog a jejich blízké.

6.4 Litvínov

Město Litvínov leží na úpatí Krušných hor v okrese Most v Ústeckém kraji. K 1. 1. 2021 čítala obec 23 489 obyvatel (ČSÚ, 2022a). Podle kvalifikovaných odhadů by se z celkového počtu obyvatel mohlo jednat o 4 000 sociálně vyloučených osob ve třech lokalitách – Janov, ubytovna UNO a ubytovna Šumná (Litvínov, 2016, 13).

Tabulka 5: Zohlednění jednotlivých oblastí podpory ve strategickém plánu města Litvínov v období 2016–2018

Oblast podpory	Priority v oblasti podpory	Obecné cíle
Prevence zadlužování a pomoc	-	-

s problémem předlužení		
Přístup k zaměstnání a jeho udržení	Priorita 1: Podpora mladistvých osob ze SVL Janov při vstupu na trh práce	Cíl 1.1: Zapojení patnácti osob ročně do motivačních programů ve spolupráci s ÚP a OSPOD do roku 2016
	Priorita 2: Podpora osob ze SVL Janov při vstupu na trh práce a zlepšení vlastního bydlení	Cíl 2.1: Zapojení 220 osob do komunitních aktivit na podporu zaměstnanosti a bydlení od roku 2016
Sociální služby	Priorita 1: Zvýšení kvality dostupnosti služeb vedoucí k sociální inkluzi	Cíl 1.1: Revitalizace budovy UNO (ubytovny pro sociálně slabé občany) za účelem vybudování zázemí pro sociální služby do roku 2017
	Priorita 2: Zajištění sociálních služeb v SVL v dostatečném rozsahu a kapacitě s ohledem na velikost lokality a cílové skupiny	Cíl 2.1: Nabízení pomoci 300 uživatelům ročně při řešení problémů prostřednictvím osmi terénních pracovníků od roku 2016 Cíl 2.2: Poskytování odborného poradenství 500 osobám ročně od roku 2016 Cíl 2.3: Poskytování sociální rehabilitace osmnácti osobám ročně od roku 2016
	Priorita 3: Zajištění zázemí pro potřebné sociální služby	Cíl 3.1: Rekonstrukce části nevyužívaných prostor penzionu pro seniory pro zřízení zázemí pro terénní sociální služby do roku 2018
	Priorita 4: Zvýšení kvality a dostupnosti služeb vedoucí k sociální inkluzi	Cíl 4.1: Revitalizace hřiště u Pilařského rybníka a kulturního domu Citadela – úpravy pro poskytování sociálních služeb
Podpora rodiny	Priorita 1: Posílení rodičovských kompetencí v sociálně vyloučených rodinách	Cíl 1.1: Podpora 130 rodin ročně aktivitami vedoucími k získávání rodičovských kompetencí od roku 2016
Rovný přístup ke vzdělání	Priorita 1: Zajištění úspěchu dětí ze sociálně vyloučeného prostředí v hlavním vzdělávacím proudu	Cíl 1.1: Vytvoření vhodných podmínek pro práci s dětmi ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí – spolupráce MŠ a ZŠ s knihovnou a TJ Kopisty
	Priorita 2: Zvýšení kvality a dostupnosti infrastruktury pro vzdělávání a celoživotní učení	Cíl 2.1: Revitalizace ZŠ s rozšířenou výukou jazyků, SSZŠ, ZŠ Ruská, školní centrum Lesánek a zahrady MŠ Soukenická, ZŠ Janov, objekt družiny Janov, MŠ Čapkova, MŠ Ladova a prostor pro realizaci inkluzivních programů zaměřených na čtenářskou gramotnost a vzdělávání v prostorách knihovny

Přístup k bydlení, prevence ztráty bydlení a udržení bydlení	Priorita 1: Revitalizace vybydlených objektů v sociálním bydlení Janov	Cíl 1.1: Odkoupení nebezpečných staveb a jejich demolice, případně přestavba
	Priorita 2: Zvýšení kvality dostupnosti služeb vedoucí k sociální inkluzi	Cíl 2.1: Revitalizace budovy UNO (ubytovny pro sociálně slabé občany) za účelem vybudování zázemí pro sociální bydlení do roku 2017 Cíl 2.2: Rekonstrukce budovy pro zřízení sociálního bydlení pro matky samoživitelky, mladé lidi odcházející z ústavní péče a osoby s omezenou schopností pohybu a orientace v produktivním věku do roku 2018
	Tato oblast je částečně zahrnuta i v prioritě 2 oblasti „Přístup k zaměstnání a jeho udržení“	Tato oblast je zčásti zahrnuta i v cíli 2.2 oblasti „Přístup k zaměstnání a jeho udržení“
Přístup ke zdravotní péči	-	-
Zajištění důstojných životních podmínek	-	-
Zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku	Priorita 1: Prevence rizikového chování u dětí a mládeže a zvýšení kvality života ohrožených dětí	Cíl 1.1: Zapojení pěti dětí ročně jako klient do dobrovolnického programu od roku 2016 Cíl 1.2: Zapojení patnácti rodin do motivačního programu od roku 2016
	Priorita 2: Zvýšení pocitu bezpečí obyvatel a zlepšení podmínek pro občanské soužití	Cíl 2.1: Působení dvanácti asistentů prevence kriminality v obci od roku 2016
	Priorita 3: Zajištění kvalitního (nepatologického) trávení volného času dětem a mládeží	Cíl 3.1: 220 dětí a mládeže starší patnácti let ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí ročně je klientelou NZDM od roku 2016
Prevence a ochrana před návykovými látkami a závislostním chováním	Priorita 1: Předcházení závislostem, účinné řešení jejich následků a podpora zdravého životního stylu	Cíl 1.1: Fungování odborného sociálního poradenství, sekundární a terciární prevence pro 150 klientů ohrožených závislostí ročně od roku 2016

Zdroj: Litvínov. 2016. *Strategický plán sociálního začleňování Litvínov 2016–2018.*, vlastní zpracování

Město Litvínov má také poměrně rozsáhlou agendu sociálního začleňování, jelikož se jedná o obec s vyšším počtem sociálně vyloučených obyvatel. Chybí zde však následující oblasti – „Prevence zadlužování a pomoc s problémem předlužení“, „Přístup ke zdravotní péči“ a

„Zajištění důstojných životních podmínek“. Na rozdíl od dalších tří měst chybí ve výchozím dokumentu specifické cíle.

Jedny z hlavních problémů, které nejsou v tabulce zastoupeny prioritou či cílem, jsou zadluženost obyvatel spojená s nízkou finanční gramotností a závislost na sociálních dávkách a dlouhodobě narušené sousedské vztahy. Z příslušného strategického plánu však může vyplývat, že tyto problémy spadají do řešení v oblasti „Sociální služby“, kde je sociálně vyloučeným osobám nabízeno odborné poradenství jejich problémů od terénních pracovníků. Můžeme tedy i zde vidět provázanost jednotlivých oblastí podpory.

6.5 Shrnutí sociálního začleňování jednotlivých měst

V kapitolách 6.1–6.4 jsem zařadila do tabulek priority a cíle vybraných měst k jednotlivým oblastem podpory sociálního začleňování uvedených v národním dokumentu „Strategie pro sociální začleňování 2021–2030“ a krátce okomentovala. V této kapitole podrobněji porovnám, v čem se uvedená města liší, nebo v čem nalézají shodu.

Co se týká rozsahu strategických plánů měst, nejobsáhlejší je plán města Děčína jak v počtu stránek, tak v množství priorit a cílů. Nejméně obsáhlý je naopak plán města Dubí, což vyplývá i z mého rozhodnutí zařadit do tabulky obecné cíle na úroveň priorit a specifické cíle na úroveň obecných cílů. Odlišný rozsah strategických plánů si vysvětluji rozdílnou velikostí obcí a jejich počtem obyvatel, a s tím související jiné množství problémů v sociálně vyloučených lokalitách a sociálně vyloučených osob.

Jednotlivé tabulky ukazují, jaké oblasti podpory jsou ve strategických plánech obcí zohledněny a v jak velkém rozsahu. Z tabulek se můžeme též dozvědět o službách, aktivitách či možnostech, které dané město nabízí svým obyvatelům, jenž jsou v nepříznivé životní situaci a je pro ně komplikované se zapojit do běžného života.

Každé město si ustanovilo tým, který byl odpovědný za zpracování plánu sociálního začleňování, tzv. lokální partnerství. To bylo dále rozčleněno na několik pracovních skupin, z nichž každá skupina se zaměřila na určitou tematickou oblast a pojmenovala v ní hlavní problémy obce. Poté byly diskutovány možnosti jejich řešení, a tím došlo k vytvoření priorit a cílů.

Pracovní skupiny byly nejvíce zaměřeny na tyto oblasti: „Zaměstnanost“, „Bydlení“, „Sociální služby“, „Vzdělávání“ a „Bezpečnost“. Vycházely z tamních situačních analýz a jak jsem již výše zmiňovala, spolupracovaly s Agenturou pro sociální začleňování pomocí koordinovaného přístupu k sociálně vyloučeným lokalitám. Souhrn témat pracovních skupin v každé obci naleznete v tabulce 6.

Tabulka 6: Témata pracovních skupin ve strategických plánech jednotlivých obcí

Město	Témata pracovních skupin
Děčín	<ul style="list-style-type: none"> • Bydlení, bezpečnost, sociopatologické jevy • Zaměstnanost • Vzdělávání, rodina a volný čas
Dubí	<ul style="list-style-type: none"> • Služby • Bezpečnost • Vzdělávání • Zaměstnanost
Kraslice	<ul style="list-style-type: none"> • Zaměstnanost • Bydlení • Sociální vyloučení, sociální služby, dluhy • Vzdělávání a volný čas
Litvínov	<ul style="list-style-type: none"> • Podnikání a zaměstnanost • Vzdělávání a volný čas • Bydlení • Bezpečnost • Sociální služby

Zdroj: Strategické plány obcí Děčín, Dubí, Kraslice a Litvínov; vlastní zpracování

I přes některé scházející oblasti v jednotlivých strategických plánech měst jsem do tabulek zohlednění oblastí podpory zařadila některé priority a cíle, které se shodovaly se stanovenými klíčovými slovy. Např. ve strategickém plánu města Litvínov se prioritou posílení rodičovských kompetencí objevila v oblasti „Sociální služby“, ale dle klíčových slov jsem ji do tabulky zohlednění oblastí podpory zařadila do oblasti „Podpora rodiny“. Ve všech obcích se mnoho oblastí podpory prolínalo a vzájemně doplňovalo.

7. Dopady sociálního začleňování na úrovni vybraných měst v České republice

V této kapitole se zaměřím na dopady strategických plánů vybraných měst z příslušné evaluační zprávy. Jejím cílem je monitorování realizace jednotlivých cílů výše uvedených oblastí a zhodnocení dopadů, ke kterým měly tyto cíle dospět.

Žádná z evaluačních zpráv však neřeší všechny oblasti podpory sociálního začleňování ze strategického plánu obce, na který navazuje. Evaluace jsou tematicky zúžené z důvodu kapacitní náročnosti. Zároveň podle evaluačního týmu mají některá opatření menší rozsah a jejich vliv na situaci v dané oblasti sociální inkluze je menší a prediktabilní i bez detailní evaluace.

Z důvodu tematického zúžení evaluačních zpráv jsem se rozhodla pro zjištění a porovnání dopadů v oblasti „Zaměstnanost“ v případě Děčína a Kraslic a v oblasti „Sociální služby“ v případě Dubí a Litvínova. Dopady v těchto oblastech jsou v evaluačních zprávách uvedených obcí rozvedeny nejvíce.

7.1 Děčín – oblast Zaměstnanost

Nezaměstnanost je v Děčíně dlouhodobě nad celorepublikovým průměrem, například v roce 2014 zde dosáhla 11,23 % (Siglová, 2021, 10) oproti 7,46% nezaměstnanosti v České republice (ČSÚ, 2022b). Její řešení proto bylo pro obec prioritou v sociálním začleňování. Jak ale můžeme vidět v tabulce 7, nezaměstnanost se v následujících letech rychle snižovala (Siglová, 2021, 11).

Tabulka 7: Porovnání vývoje nezaměstnanosti v obci Děčín a České republice v letech 2006–2019

-	2006	2008	2011	2014	2016	2018	2019
Podíl nezaměstnaných osob v Děčíně	9,39 %	7,06 %	9,29 %	11,23 %	8,96 %	5,30 %	4,34 %
Podíl nezaměstnaných osob v ČR	5,75 %	4,51 %	6,77 %	7,46 %	5,19 %	3,07 %	2,87 %

Zdroj: Siglová, I. 2021. *Evaluační zpráva Děčín*. str. 11; ČSÚ. 2022. *Podíl nezaměstnaných osob v ČR a krajích, 2005-2021., vlastní zpracování*

V oblasti „Zaměstnanost“ měla obec celkem patnáct specifických cílů. Z toho se jí podařilo osm splnit, jeden cíl naplněn nebyl a šest bylo splněno částečně. Mezi úspěchy patří např. prohloubení spolupráce města se zaměstnavateli z primárního trhu práce, nalezení

nedotovaného zaměstnání více jak čtyřiceti klientům za pomoci podpůrných aktivit z projektů či uskutečnění motivačních a informačních kurzů v oblasti zaměstnání, bydlení a vzdělávání. Jediným nesplněným cílem bylo vytvoření informační kampaně o sociálním podnikání. Tento cíl byl díky opětovnému posouzení vyškrtnut ze strategického plánu města. Oblastní hospodářská komora, která se měla spolu s městem na kampani podílet, se necítila být kompetentní působit v dané oblasti na zaměstnavatele (Siglová, 2021, 27-30).

„Zlepšení uplatnění a uplatnitelnosti obyvatel sociálně vyloučených lokalit na otevřeném trhu práce“. Tak zní stanovený dopad sociálního začleňování obce Děčín v oblasti „Zaměstnanost“, který v následujícím textu dále rozvedu.

Již od roku 2011 v Děčíně působí Středisko městských služeb (dále „SMS“), které vykonává v regionu nejvýraznější roli v uplatňování dlouhodobě nezaměstnaných s nízkou nebo žádnou kvalifikací na trhu práce. Kromě stálých pracovníků pravidelně zaměstnává stovky osob ve veřejně prospěšných pracích (dále „VPP“) a spolupracuje s dalšími subjekty. Také poskytuje motivační kurzy, individuální pracovní poradenství, pracovní diagnostiku a rekvalifikace. Díky těmto činnostem našla řada podpořených osob práci v SMS. Mimo to začali poskytovat i podporu v zadlužení, která tíží mnoho zaměstnanců, nebo setkání s psychologem (Siglová, 2021, 36-37). Podle serveru Zaměstnávám CZ (2021) působí SMS ve městě jako neformální „pracovní agentura“, která dokáže zprostředkovat ověřené uchazeče o práci.

I přes tyto úspěchy v podobě nárůstu počtu zaměstnanců ve VPP zůstává do budoucna pro SMS nejasný počet míst z důvodu stále menších dotací. Kvůli tomu se počet VPP zmenšuje nebo se zkracují délky pracovních poměrů. Zásadním problémem je časté cyklení pracovníků na dotovaných pozicích a neúspěšné zařazení do otevřeného trhu práce. Tento problém však řeší jeden ze specifických cílů sociálního začleňování a postupně se uskutečňují exkurze pracovníků SMS do podniků, kde se setkávají s potenciálními zaměstnavateli. Díky tomu se postupně daří uplatnit část uchazečů v těchto podnicích. Z tohoto příkladu vyplývá, že obec může hrát významnou roli při uplatňování dlouhodobě nezaměstnaných osob při vhodně kombinovaných nástrojích aktivní politiky zaměstnanosti (Siglová, 2021, 37-38).

7.2 Kraslice – oblast Zaměstnanost

Oproti Děčínu se nezaměstnanost v Kraslicích pohybuje lehce pod celorepublikovým průměrem i přes to, že sokolovský okres je naopak dlouhodobě nad průměrem ČR. Například v roce 2019 činila míra nezaměstnanosti v Kraslicích 2,53 % oproti celorepublikovému průměru 3,1 % a okres Sokolov udával 4,14 % (Siglová, 2020, 13). Celkově vývojový trend nezaměstnanosti v Kraslicích klesal a snižoval se také počet dlouhodobě nezaměstnaných osob. Na tyto skutečnosti mají vliv možnosti pracovního uplatnění v nedalekém Německu. Díky tomu není problémem nezaměstnanosti obyvatel Kraslic nízká poptávka zaměstnavatelů, ale kombinace systémových bariér (např. dluhové pasti) a individuálních bariér u uchazečů (např. nízká kvalifikace a motivace) (Siglová, 2020, 14, 25).

V oblasti „Zaměstnanost“ měla obec dva specifické cíle, z nichž jeden se splnit nepodařilo a druhý jen částečně. Nedokončeným cílem byla realizace komplexního aktivizačního, asistenčního a motivačního programu pro uplatnění znevýhodněných cílových skupin na trhu práce. Krátce po začátku realizace byl program ze strany města Kraslice ukončen z důvodu dlouhodobé nemožnosti personálního obsazení. Druhým cílem bylo založení a provozování integračních sociálních podniků v obci, díky kterým se vytvoří několik pracovních míst. Tento cíl byl splněn jen částečně, neboť žádosti dvou firem o založení podniku byly nejprve opakovaně zamítnuty, poté však byly sloučeny do jedné a projekt tak odstartoval později, než bylo naplánováno (Siglová, 2020, 20-22).

Kraslice mají stanoveny dva dopady v oblasti zaměstnanosti: „Zlepšení uplatnění obyvatel sociálně vyloučených lokalit na trhu práce“ a „Provázanost oblasti zaměstnanost se sociálními službami“. Na uvedené dopady přímo navazují dva specifické cíle popsané výše, které svým nesplněním a částečným splněním k definovaným dopadům příliš nepřispěly nebo jejich dopad je nyní obtížné hodnotit z důvodu zpoždění. K posunu znevýhodněných osob na otevřený trh práce takřka nedochází a lidé se spíše vrací na úřad práce nebo hledají práci „na černo“. Hlavní příčinou jsou četné exekuce, které jim strhávají část platu a snižují motivaci udržet si práci. Provázání oblastí zaměstnanost a sociální služby se také příliš nepodařilo, jelikož plánovaný aktivizační, asistenční a motivační program nebyl úspěšný. Problémy dluhového a pracovního poradenství tak zůstávají stále aktuální (Siglová, 2020, 24-25, 27).

7.3 Dubí – oblast Sociální služby

Město Dubí čelí problémům, které jsou typické pro příhraniční obce se zvýšenou koncentrací sociálně vyloučených obyvatel. Jedná se hlavně o vyšší výskyt sociálně patologických jevů, jako je kriminalita, užívání drog, prostituce nebo nefunkční rodiny. Před vstupem Agentury pro sociální začleňování do obce zde neexistovaly žádné sociální preventivní služby, které by zlepšovaly životní situaci sociálně vyloučených obyvatel a zabraňovaly dalším negativním společenským jevům (Büchlerová, 2020, 11). Od tohoto vstupu se však mnohé ukazatele zlepšily. Například v roce 2019 klesl v Dubí index kriminality o 32 p. b. oproti roku 2015, početně se jednalo o pokles trestných činů z 307 na 232. Pro srovnání tento index na úrovni České republiky klesl o 16 p. b. (Büchlerová, 2020, 16).

V oblasti „Sociální služby“ mělo Dubí definováno jedenáct specifických cílů. Devět z nich je splněno či plnění stále probíhá, jeden je plněn částečně a jeden nebyl zrealizován. Nesplněným opatřením je zřízení poradenských aktivit pro pečující osoby a osoby ohrožené specifickými zdravotními riziky. Služba se nejprve zamýšlela jako možnost praxe pro studenty místní VOŠ, která však v roce 2017 ukončila svou činnost. Mezi úspěchy můžeme řadit např. fungování sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi či protidluhového poradenství, zajištění dostatečných prostor pro zázemí sociálních a komunitních služeb přímo v sociálně vyloučených lokalitách nebo pravidelné setkávání poskytovatelů služeb s městem Dubí za účelem koordinace služeb (Büchlerová, 2020, 20-21).

Dopad těchto cílů zní „Existence optimální koordinované sítě služeb pro sociálně vyloučené“. Ve městě působí organizace Květina, z. s., která díky spolupráci města a Agentury pro sociální začleňování začala poskytovat terénní programy a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, distribuovat potravinovou a materiální pomoc osobám v krizových situacích a založila nízkoprahový Klub Magnet. Sociální pracovníci organizace poskytli služby více než 370 osobám v letech 2016–2019 v rámci terénního programu a podpořili každý rok nejméně 158 a nejvíce 197 osob v rámci sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Dále napomohli celkem více jak 266 osobám v rámci nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (Büchlerová, 2020, 23-27).

Cíl vytvoření optimální sítě služeb pro sociálně vyloučené byl tedy naplněn. Služby se poskytují ve vysoké kvalitě a jsou dobře koordinovány a strategicky plánovány s ohledem na potřeby obce, která je v sociálním začleňování velmi aktivní (Büchlerová, 2020, 36). Dopady

těchto výsledků jsou viditelné. Díky ucelenému komplexu služeb se např. snížil výskyt sociopatologického chování dětí a mládeže nebo se zlepšila spolupráce školy s rodinami (Büchlerová, 2020, 25-26).

7.4 Litvínov – oblast Sociální služby

Nejvíce alarmující situace v Litvínově se nachází v sociálně vyloučené lokalitě Janov. Kromě devastovaného a nevyhovujícího stavu soukromého bytového fondu a chybějících prostor pro využití a odpočinek se tu částí obyvatel potýkají se špatnou socioekonomickou situací, rozsáhlou chudobou a vysokou mírou vnitřní i vnější migrace. Region dlouhodobě sužuje i vysoká kriminalita, které dominují násilné trestné činy. Nejnaléhavější řešení situace se týká oblasti bydlení, přesto na ni v evaluační zprávě není kladen takový důraz, jelikož se jí podrobně zabývá Tematický akční plán pro Janov 2019–2022 (Kociánová, 2021, 11, 19). Sociálně vyloučené ubytovny Šumná a UNO mají uspokojivé sociální služby a jsou stabilizované z hlediska počtu a struktury nájemníků, proto se jimi evaluační zpráva více nezabývá. Pozornost je tedy soustředěna zejména na lokalitu Janov (Kociánová, 2021, 14).

V oblasti „Sociální služby“ probíhalo hodnocení na úrovni obecných cílů, na které navazovalo několik specifických cílů. Z celkem sedmi cílů se podařilo pět naplnit, jeden pouze částečně a jeden nebyl splněn. Posledním zmíněným cílem měla být rekonstrukce části nevyužívaných prostor penzionu pro seniory pro zřízení zázemí terénní sociální služby. Toto zázemí sice vzniklo, avšak v jiných prostorách a nevyužívané místnosti v penzionu pro seniory byly využity pro vybudování čtyř sociálních bytů. Úspěšnými cíli byla např. podpora 130 rodin ročně aktivitami vedoucími k získávání rodičovských kompetencí, fungování odborného sociálního poradenství a prevence pro 150 osob ohrožených závislostí ročně nebo poskytování sociální rehabilitace osmnácti osobám ročně. Podařilo se také poskytovat odborné poradenství 500 lidem ročně, které však bylo ukončeno předčasně (Kociánová, 2021, 28-30).

V Litvínově provozuje širokou škálu zařízení Oblastní charita Most. Jedná se o Rodinné centrum Petrklíč, Centrum pro děti Janováček, Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Domino, terénní programy, odborné sociální poradenství, sociálně rehabilitační programy a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Dále zde intervenuje organizační složka Městského úřadu s názvem Sociální služby První krok a spolek Most k naději (Kociánová, 2021, 33-39).

Dopady opatření byly definovány následovně: „Snížení rizikového chování dětí a mládeže v sociálně vyloučených lokalitách“ a „Zlepšení/stabilizace životní situace obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách“. Oblast „Sociální služby“ k nim přispívá největším počtem intervencí (Kociánová, 2021, 31, 33). Na prvním dopadu se podílí organizace a služby výše zmíněné a mimo to i např. školy, kluby či městská policie. Limitem měření dopadu je však různý typ statistik, které si vedou jednotliví aktéři realizace sociálního začleňování. Přesto mezi ukazatele úspěchu lze zařadit např. zlepšení v úrovni znalostí a dovedností potřebných k osobnímu rozvoji a snížení rizikového trávení volného času, navýšení kapacity sociálních služeb či snížení páchaných trestných činů dětmi a mládeží (Kociánová, 2021, 40-41). Úspěchy v tomto dopadu můžeme pozorovat spíše v rovině jednotlivců. Také k druhému dopadu přispívá činnost organizací, především jejich navýšené kapacity sociálních služeb. Za kladné výsledky můžeme považovat např. zlepšení rodičovských kompetencí, snížení výskytu krizových rodinných situací nebo zlepšení situace osob se závislostí. Zhoršil se však stav zadluženosti obyvatel z důvodu chybějícího rozsáhlejšího dluhového poradenství. Celkově se životní situace obyvatel mírně zlepšila, resp. nezhorsila (Kociánová, 2021, 44-48).

7.5 Shrnutí dopadů sociálního začleňování na úrovni vybraných měst v České republice

Výše uvedené dopady realizovaných intervencí vznikaly přímým i nepřímým působením výstupů uskutečněných opatření. Zda k uvedenému dopadu došlo, zkoumaly evaluační ukazatele neboli měřitelné indikátory, vždy s ohledem na jejich adresnost, relevanci a konzistenci vůči cílovým skupinám, koordinaci s dalšími aktéry a udržitelnost. Evaluační ukazatele mohou být kvantitativní i kvalitativní a byly vytvořeny na základě expertních znalostí (Siglová, 2021, 21-22).

Evaluace dopadů naráží také na některé zásadní limity. Jedním z nich je zprostředkovaný vliv na vznik dopadů v sociálně vyloučených lokalitách, jelikož primární cílovou skupinou Agentury pro sociální začleňování je obec a místní institucionální aktéři. Evaluace však zkoumá dopady intervencí na sociálně vyloučené osoby. Dále zde chybí průběžný monitoring výstupů a sběr potřebných dat a informací z důvodu ne příliš vhodné logické struktury strategických plánů a s tím související i nedostatečné množství dostupných relevantních dat. Dalším limitem jsou intervence velkého množství vnějších faktorů do vývoje sociálního začleňování díky komplexní povaze sociálního vyloučení (Siglová, 2021, 23).

V obcích Děčín a Kraslice se evaluace více zaměřila na oblast „Zaměstnanost“. Pro porovnání výchozí situace se nezaměstnanost v Děčíně pohybuje dlouhodobě nad celorepublikovým průměrem, kdežto v Kraslicích je pod průměrem ČR. U obou obcí ale platí, že v delším období klesala. Oblast „Zaměstnanost“ čítala v Děčíně patnáct specifických cílů a v Kraslicích pouze dva. V rámci plnění těchto cílů byl úspěšnější Děčín s osmi splněnými a šesti částečně splněnými cíli. Kraslice měly pouze jeden částečně splněný cíl. Jako dopad byl v obou městech stanoven posun sociálně vyloučených obyvatel na otevřený trh práce, ani v jedné obci však k tomu příliš nedochází nebo pouze částečně. V Kraslicích nebyl úspěšný ani druhý zvolený dopad, a to provázání zaměstnanosti se sociálními službami.

V obcích Dubí a Litvínov byla hlavním předmětem evaluace oblast „Sociální služby“. Obce jsou od sebe vzdálené jen několik kilometrů a leží v bezprostřední blízkosti hranic s Německem, proto se u nich vyskytují obdobné problémy (např. kriminalita, špatná ekonomická situace). Nijak zvlášť se neliší ani v úspěšnosti splněných cílů. Dubí mělo stanovených jedenáct specifických cílů, z čehož se jich devět splnit podařilo a jeden částečně. Litvínov byl posuzován na úrovni sedmi obecných cílů, z nichž bylo pět splněno a jeden částečně. V Dubí byl v oblasti „Sociální služby“ stanoven dopad existence optimální koordinované sítě služeb pro sociálně vyloučené, který se díky ucelenému komplexu služeb podařilo naplnit. V Litvínově měly intervence přispět k dopadům dvěma, avšak zde byla úspěšnost o něco nižší. Snížení rizikového chování dětí a mládeže se podařilo splnit jenom v rovině jednotlivců a zlepšení/stabilizace životní situace obyvatel sociálně vyloučených lokalit byla spíše mírná, jelikož zde přetrvává vysoká zadluženost.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala fenoménem sociálního vyloučení na území České republiky a byla rozdělena do dvou hlavních oddílů, a sice části teoretické a části empirické.

První, teoretická část definuje sociální exkluzi pro hlubší pochopení tohoto problému, jeho historii, příčiny a rozdělení do jednotlivých dimenzí, které se prolínají a vzájemně na sebe působí. Zabývá se také popisem sociálně vyloučených lokalit a charakteristikou sociálně vyloučených osob k získání uceleného pohledu jejich života. Stručně je nastíněna i současná situace v České republice jako celku.

Druhá, empirická část představuje strategii intervence, sociální začleňování a intervenční projekty. Konkrétně se jedná o strategická plánování sociálního začleňování vybraných měst, kterými jsou Děčín, Dubí, Kraslice a Litvínov. Skrze ně jsou v tabulkách představeny jejich priority a cíle v jednotlivých oblastech podpory, které jsou v práci srovnávány. Výčet oblastí podpory vycházel z národního dokumentu „Strategie pro sociální začleňování 2021–2030“ a priority a cíle byly do tabulky zařazeny dle stanovených klíčových slov, příp. vlastním uvážením. Tyto priority a cíle jsou dány rozsahem sociálního vyloučení a konkrétních problémů, které obci sužují, a vycházely z tamních situačních analýz. Zároveň jsou tímto v tabulkách předloženy konkrétní možnosti, aktivity, služby a nástroje sociální práce, které se obce zavázaly implementovat, čímž se dozvídáme odpověď na první výzkumnou otázku.

Závěr druhé části odpovídá na druhou výzkumnou otázku, kde diskutuji efektivitu a dopady strategických plánů sociálního začleňování jednotlivých měst z navazujících evaluačních zpráv skrze plnění stanovených cílů a evaluační indikátory. Z důvodu tematického zúžení těchto zpráv byly v práci zjišťovány a porovnávány dopady pouze v oblastech „Zaměstnanost“ v případě Děčína a Kraslic a „Sociální služby“ v případě Dubí a Litvínova. Z nich se více podařilo splnit cíle oblasti „Sociální služby“, tudíž zde byly stanovené dopady více naplněny než v případě zaměstnanosti. Evaluace však naráží na určité limity a některé dopady nelze jednoznačně určit nebo se vyskytují pouze v rovině jednotlivců. Oblasti totiž na sebe navzájem, mnohdy negativně, působí a sociálně vyloučené osoby se tak dostávají do začarovaného kruhu. Limitem shledávám také odlišnou výchozí pozici uvedených měst, přesto nejpalčivějším problémem u všech obcí je vysoká zadluženost, která souvisí téměř s každou oblastí podpory a brání většímu plnění stanovených dopadů. Efektivita strategických plánů je tedy bohužel poměrně nízká i přes participaci sociálně vyloučených obyvatel.

Použitá literatura a zdroje

ASZ (Agentura pro sociální začleňování). 2021a. *Index sociálního vyloučení*. [online] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/index_socialniho_vyloucenii/

ASZ (Agentura pro sociální začleňování). 2021b. *O nás*. [online] Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/o-nas/>

Barnes, M. et al. 2002. *Poverty and social exclusion in Europe*. London: Edward Elgar Publishing. ISBN 978-1840643756.

Brož, M.; Kintlová, P., Toušek, L. 2007. *Kdo drží černého Petra: Sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s. ISBN 978-80-86961-27-9.

Büchlerová, D. 2020. *Evaluační zpráva Dubí*. [online, pdf] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Dub%C3%AD_EZ_ZOR9.pdf

ČSÚ (Český statistický úřad). 2021. *Hranice rizika chudoby*. [online] Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tessi014>

ČSÚ (Český statistický úřad). 2022a. *Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2021*. Praha. [online, pdf] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142756350/1300722103.pdf/53ded62a-5c7c-45ba-b17f-ba60021e5c54?version=1.1>

ČSÚ (Český statistický úřad). 2022b. *Podíl nezaměstnaných osob v ČR a krajích, 2005-2021*. [online] Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/cr_od_roku_1989_podil_nezamestnanych

Danihelová, A. 2018. *Život v sociálně vyloučené lokalitě* (bakalářská práce). Brno: Masarykova univerzita.

Děčín. 2016. *Strategický plán sociálního začleňování Děčín 2018–2020*. [online, pdf] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/2016_10_SPSZ_Decin.pdf

Dubí. 2016. *Strategický plán sociálního začleňování Dubí 2016–2018*. [online, pdf] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/SPSZ_Dubi_2016-2018.pdf

ESF ČR (Evropský sociální fond České republiky). 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Závěrečná konference. [online] Dostupné z: <https://docplayer.cz/113534644-Analyza-socialne-vyloucenych-lokalit-v-cr-zaverecna-konference.html>

GAC, spol. s r. o. 2006. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Nová škola, o. p. s. [online, pdf] Dostupné z: [https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf](https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?f?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf)

GAC, spol. s r. o. 2008. *Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí*. [online] Dostupné z: <https://www.op-vk.cz/cs/siroka-verejnost/studie-a-analyzy/sociologicky-vyzkum-zamereny-na-podoby-a-priciny-segregace-deti-zakyn-zaku-a-mladych-lidi-ze-sociokulturne-znevychodnujiciho-prostredi.html>

GAC, spol. s r. o. 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Praha: GAC, spol. s r. o. [online] Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/documents/21802/791224/Anal%C3%BDza+soci%C3%A1ln%C4%9B+vylou%C4%8Den%C3%BDch+lokalit+v+%C4%8CR/65125f3c-3cd9-4591-882b-fd3935458464>

Hruška, L. a kol. 2016. *Výzkum migrace sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených obyvatel ČR*. PROCES – Centrum pro rozvoj obcí a regionů, s.r.o., Moravská Ostrava.

Jára, M. 2006. *Sociální diskriminace pod lupou. Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání*. Praha: Otevřená společnost, o. p. s. ISBN 80-903331-7-6.

Kociánová, H. 2021. *Evaluační zpráva Litvínov*. [online] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Litv%C3%ADnov_EZ_ZOR11.pdf

Kraslice. 2016. *Strategický plán sociálního začleňování města Kraslice 2016–2019*. [online, pdf] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/SPSZ_Kraslice_2016-2019.pdf

Levitas, R. 1998. *The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour*. Houndmills: MacMillan. ISBN 978-0-333-73086-7.

Litvínov. 2016. *Strategický plán sociálního začleňování Litvínov 2016–2018*. [online] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/SPSZ_Litvinov_2016-2018.pdf

Maastrichtská smlouva. 1992. *Smlouva o Evropské unii*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. ISBN 80-901301-1-9.

Mareš, P. 2006. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 80-87007-15-8.

Mareš, P. a kol. 2008. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurs*. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, vol. 44, No. 2: 271-294 [online]. Dostupné z: https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluze.pdf

MPSV (Ministerstvo práce a sociálních věcí). 2014. *Strategie sociálního začleňování 2014-2020*. [online] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953611/Strategie_CZ.pdf/f1a532df-57c2-ed92-6fb3-e731589fd139

MPSV (Ministerstvo práce a sociálních věcí). 2020a. *Sociální začleňování*. [online] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-zaclenovani>

MPSV (Ministerstvo práce a sociálních věcí). 2020b. *Strategie sociálního začleňování 2021-2030*. [online] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Strategie+soci%C3%A1ln%C3%ADho+za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD+2021-2030.pdf/fdf1647d-ebf7-efe3-e797-efcf865cb171>

MV ČR (Ministerstvo vnitra České republiky). 2019. *Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení*. [online] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/identifikace-zasadnich-problemu-pdf.aspx>

Navrátil, P. a kol. 2003. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.

Nikolai, T. 2007. *Příběhy ze špatné čtvrti*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s. ISBN 978-80-86961-45-3. [online, pdf] Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1069/file/025-p-b-hy-ze-patn-tvrti.pdf>

Parsons, T. 1971. *The system of modern societies*. New Jersey: Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. ISBN 9780138815578.

Percy-Smith, J. 2000. *Policy responses to social exclusion: Towards inclusion?* Buckingham: Open University Press. ISBN 0 335 20473 2.

Rabušic, L., Chromková Manea, B. 2018. *Hodnoty a postoje v České republice 1991-2017*. Brno: Muni Press, Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8804-7. [online, pdf] Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/view/1002/3113/769-1/#preview>

Rodgers, G., Gore, Ch. a Figueiredo, J. 1995. *Social exclusion: rhetoric, reality, responses*. Geneva: International Institute for Labour Studies. ISBN 92-9014-537-4.

Siglová, I. 2021. *Evaluační zpráva Děčín*. [online, pdf] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/De%CC%8C%CC%8Ci%CC%81n_EZ_ZOR11.pdf

Siglová, I. 2020. *Evaluační zpráva Kraslice*. [online, pdf] Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Kraslice_EZ_ZOR10.pdf

SocioFactor, s. r. o. 2010. *Evaluační zpráva v lokálních partnerstvích období 2008-2010. Shrnutí výsledků za lokality*. Interní materiál Úřadu vlády ČR a Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách.

Topinková, M. 2019. *Sociální exkluze v ČR a EU* (diplomová práce). Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Toušek, L. 2007. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. [online, pdf] Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>

Vláda ČR. 2016. *Problémy související s bydlením sociálně vyloučených obyvatel a návrh na jejich řešení*. [online] Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha_2_Material_3.pdf

Vosedálková, J. 2019. *Charakteristika sociálně vyloučených lokalit v Ústeckém kraji a možné řešení problémů* (bakalářská práce). Praha: Univerzita Karlova v Praze.

Úřad vlády ČR. 2016. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení 2016-2020*. Praha. [online, pdf] Dostupné z: <https://www.databaze-strategie.cz/cz/urad-vlady/strategie/strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení-2016-2020>

Zaměstnavám CZ. 2022. *Středisko městských služeb propojuje nezaměstnané a volný trh práce*. [online] Dostupné z: <https://zamestnavam.pracevobci.cz/pribehy-a-inspirace/decinske-stredisko-mestskych-sluzeb-propojuje-nezamestnane-a-volny-trh-prace/>

Zoubková, V. T. 2012. *Samosprávy a revitalizace sociálně vyloučených lokalit*. Urbanismus a územní rozvoj, 15, č. 5, s. 74-77.

§ 3 písmeno e) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

§ 3 písmeno f) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

§ 35 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích